

Sisekaitseakadeemia

Politsei- ja piirivalvekolledž

Marju Tamsalu

JÄRVA MAAVALITSUSE ALAEALISTE KOMISJONI PRAKTIKA JA
SELLE SEOS PIIRKONNA VÕRGUSTIKUTÖÖGA AASTATEL
2007- 2010.

Lõputöö

Juhendaja:

Ülle Vanaisak, MA

Muraste 2011

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Politsei- ja piirivalvekolledž	Kuu ja aasta: Juuni 2011
Töö pealkiri: Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktika ja selle seos piirkonna võrgustikutööga aastatel 2007- 2010.	
Töö autor: Marju Tamsalu	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
<p>Lühikokkuvõte: Töö on 54 lehel, eesti keeles.</p> <p>Teema on aktuaalne, kuna võrgustikutöö toimimine on oluline alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste ennetamiseks ning seda peetakse üleriigiliselt tähtsaks. Varem ei ole uuritud alaealiste komisjoni ja võrgustiku koostööd, seega on teemakäsitus uudne.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on analüüsida 2007.- 2010. aasta Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktikat mõjutusvahendite kohaldamisel ning tuua välja tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ja nende rakendamise seotusest võrgustikutööga.</p> <p>Lõputöös püstitati uurimisküsimus: Kas ebatõhusa võrgustikutöö tõttu kohaldatakse alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahenditest vähem vestlusele suunamist spetsialistide juurde, käendust, sotsiaalprogrammides osalemist või üldkasulikku tööd?</p> <p>Eesmärkide saavutamiseks analüüsiti Järva maakonnas alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumisi, alaealiste komisjoni saadetud alaealistele kohaldatud mõjutusvahendeid ning võrgustikutööd mõjutusvahendite kohaldamisel. Selleks viidi läbi uuring kahes osas, milles kasutati kvalitatiivset andmekogumismeetodit. Uuringu käigus analüüsiti esmalt alaealiste õigusrikkumiste statistikat ning viidi läbi dokumendianalüüs Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni aastaaruannetest ja komisjoni istungite protokollidest. Teiseks koostati struktureeritud küsitlus ning küsitleti Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni ning selle võrgustiku liikmeid. Küsimustikule vastas 17 inimest. Küsimustikus käsitleti mõjutusvahendite kohaldamist AK-s ning nende efektiivsust, võrgustiku koostööd ning ettepanekute tegemist AK-i ja võrgustiku koostöö parandamiseks alaealise ja lapsevanemaga alaealisest õigusrikkuja parimaks mõjutamiseks. Seejärel viidi läbi kvalitatiivne tekstianalüüs.</p> <p>Lõputöö käigus saadi vastus uurimisküsimusele ning tehti ettepanekud alaealisest õigusrikkuja parimaks mõjutamiseks läbi toimiva võrgustikutöö.</p> <p>Antud lõputööst võib edasi arendada uuringu, mille tulemusena saadakse ülevaade alaealistele kohaldatud mõjutusvahendite täitmisest.</p>	
Võtmesõnad: alaealine, alaealiste komisjon, mõjutusvahend, võrgustik, õigusrikkumine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: minor, juvenile committee, sanction, network, offence	
Säilitamise koht:	
Kaitmisele lubatud Kolledži direktor:	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON.....	2
MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	6
1. ÜLEVAADE ALAEALISTE KOMISJONI ROLLIST JA KOOSTÖÖST VÕRGUSTIKUGA ...	8
1.1. Alaealiste komisjonide kujunemine ning alaealiste komisjonid Järvamaal	8
1.2. Alaealiste mõjutamiseks loodud võimalused tuginedes õigusaktidele.....	12
1.3. Võrgustikutöö Järva maakonnas.....	18
2. JÄRVA MAAKONNA AMETNIKUD MÕJUTUSVAHENDI KOHALDAMISEST JA VÕRGUSTIKUTÖÖ TOIMIMISEST	23
2.1. Uurimustöö eesmärk, meetodika ja valim.....	23
2.2. Alaealiste õigusrikkumiste ja alaealiste komisjoni saadetud materjalide analüüs	24
2.3. Järva maakonna ametnike küsitluste vastuste analüüs	29
2.4. Järeldused ja ettepanekud mõjutusvahendite kohaldamiseks ja võrgustikutöö toimimiseks .	40
3. KOKKUVÕTE	43
SUMMARY	45
KASUTATUD KIRJANDUS	46
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	50
LISA 1. ALAEALISTE ÕIGUSRIKKUJATE KOHTLEMISMUDELID	51
LISA 2. ALAEALISTE KOHTLEMISE VÕRDLUS PERIOODITI.....	52
LISA 3. PROAKTIIVSED JA REAKTIIVSED MÕJUTUSVAHENDID.....	53
LISA 4. KÜSITLUS ALAEALISTE KOMISJONI JA VÕRGUSTIKU LIIKMETELE.....	54

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Alaealine - alaealise mõjutusvahendite seaduse¹ (edaspidi AMVS) järgi 7-18 aasta vanune isik.

Alaealise seaduslik esindaja – hooldusõiguslik vanem või kohtu poolt määratud eestkostja, nende puudumisel valla- või linnavalitsus^{2,3}.

Alaealine õigusrikkuja - AMVS § 1 lg 2 järgi 7-18 aasta vanune isik, kes on toime pannud kas väärteo või kuriteo või AMVS § 1 lg 3 järgi alaealine, kes ei täida koolikohustust.

Koolikohustus - kohustus osaleda kooli päevakavas või individuaalses õppekavas ettenähtud õppes. Koolikohustust ei loeta täidetuks, kui koolikohustuslik isik ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või puudub õppes mõjuva põhjuseta.⁴

Koolikohustuslik isik - kes on saanud enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit seitsmeaastaseks kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni⁵.

Kriminaalpoliitika - ühiskondlike tegevuskavade väljatöötamine, täiustamine ja elluviimine eesmärgiga takistada süütegude levikut, vähendada nende raskust ja toimepanemise võimalusi ning nendega tekitatavat kahju, samuti mõjutada inimesi süütegudest hoiduma, kaitsta õiguskorda ning suurendada ühiskonnas turvalisust⁶.

Kriminaalpreventsioon - kuritegevuse ennetamise, tõkestamise ja ärahoidmise süsteem⁷.

Kuritegu – karistusseadustikus (edaspidi KarS) sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine⁸.

Laps – noorem kui 18-aastane isik⁹.

Süüdivus - KarS § 34 järgi ei ole isik süüdiv, kui ta teo toimepanemise ajal ei olnud võimeline aru saama oma teo keelatusest või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima seoses

---

¹Alaealise mõjutusvahendite seadus, 28.01.1998, jõustunud 01.09.1998-RT I 1998, 17, 264...RT I 2010, 41, 240, § 2.

²Perekonnaseadus, 18.11.2009, jõustunud 01.07.2010-RT I 2009, 60,395...RT I 21.12.2010,4, § 116 ja § 120.

³Sotsiaalhoolekande seadus, 08.02.1995, jõustunud 01.04.1995-RT I 1995, 21, 323...RT I 03.03.2011, 3, § 24.

⁴Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 09.06.2010, jõustunud 01.09.2010-RT I 2010, 41, 240, § 9 lg 1.

⁵Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 9 lg 2.

⁶Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine, 21.10.2003, jõustunud 23.10.2003- RTI, 31.10.2003, 67, 457, p 1.

⁷Laane, E. ja Laane, K., *Teavet probleemkäitumiste ennetustööks* (Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing, 1999), lk 3.

⁸Karistusseadustik¹, 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002- RT I 2001, 61, 364...RT I 11.03.2011, 1, § 3 lg 3.

⁹Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, 01.01.1993.a- RT 1992, 28, 370...RT I 2010, 41, 240, § 2.

vaimuhaigusega, ajutise raske psüühikahäirega, nõrgamõistuslikkusega, nõdrameelsusega vm raske psüühikahäirega.

Süütegu - KarS § 3 lg 1 ja 2 järgi KarS või muus seaduses sätestatud karistatav tegu, mis liigitatakse kas kuriteoks või väärteoks.

Süüvõimeline alaealine – KarS § 33 järgi teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt 14-aastane isik.

Väärtegu – KarS § 3 lg 4 järgi KarS või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv või arest.

LÜHENDID

AK – alaealiste komisjon

AAI – Alaealiste Asjade Inspektsioon

AAK - Alaealiste Asjade Komisjon

AMVS - alaealise mõjutusvahendite seadus

ENSV KrK – Eesti NSV kriminaalkoodeks

EUCPN - Euroopa Kuriteoennetuse Võrgustik

KENK – Kesk- Eesti Noorsootöökeskus

KOV - kohalik omavalitsus

KrK - kriminaalkoodeks

KarS – karistusseadustik

KrMS - kriminaalmenetluse seadustik

LaKS - Eesti Vabariigi lastekaitse seadus

PGS - põhikooli- ja gümnaasiumiseadus

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet

VTMS - väärteomenetluse seadustik

SISSEJUHATUS

Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni missiooniks on õigusrikkumiste ennetamise koordineerimine ja mõjutusvahendite rakendamine koos alaealise toetamisega professionaalse võrgustikutööga¹⁰.

Käesoleva lõputöö teemaks on „Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktika ja selle seos piirkonna võrgustikutööga aastatel 2007- 2010”. Teema on aktuaalne, kuna võrgustikutöö toimimine on oluline alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste ennetamiseks ning seda peetakse üleriigiliselt tähtsaks. Seoses alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumistega on uuritud küll alaealiste komisjonide tööd ning alaealiste poolt õigusrikkumiste toimepanemise põhjuseid, kuid ei ole uuritud alaealiste komisjoni ja võrgustiku koostööd, seega on teemakäsitus uudne.

Uurimisprobleemiks on levinud arusaam, et mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonis piirkondlikust võrgustikutööst lähtuvalt ei toimi ning seetõttu kohaldatakse õigusrikkumise toimepannud alaealistele vähem vestlusele suunamist spetsialistide juurde, käendust, sotsiaalprogrammides osalemist, üldkasulikku tööd.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida 2007.- 2010. aasta Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktikat mõjutusvahendite kohaldamisel ning tuua välja tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ja nende rakendamise seotusest võrgustikutööga.

Eesmärgi saavutamiseks on lõputöö raames püstitatud järgmised ülesanded:

1. Koostada teoreetiline ülevaade alaealiste komisjoni rollist piirkonnas alaealiste õigusrikkumise ennetajana.
2. Analüüsida 2007.- 2010. aasta alaealiste komisjoni praktikat, sh selgitada välja võrgustiku toimimine ja järelevalve kohaldatud mõjutusvahendi täitmise üle.
3. Viia läbi küsitlus alaealiste komisjoni ning võrgustiku liikmetega.
4. Võrrelda uuringu tulemusi teooriast lähtuvalt ja teha ettepanekud alaealisest õigusrikkuja parimaks mõjutamiseks läbi toimiva võrgustikutöö.

Eeltoodust tulenevalt on lõputöös püstitatud järgmine uurimisküsimus:

---

¹⁰Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni kuriteoennetusliku tegevuse arengukava aastateks 2008-2011, Kinnitatud Järva maavanema 20.11.2007 korraldusega nr 1031, kättesaadav Järvamaa kodulehelt <www.jarva.ee/index.php?page=151&> (09.02.2011).

Kas ebatõhusa võrgustikutöö tõttu kohaldatakse alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahenditest vähem vestlusele suunamist spetsialistide juurde, käendust, sotsiaalprogrammides osalemist või üldkasulikku tööd?

Lõputöö empiirilises osas analüüsitakse Järva maakonnas alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumisi, alaealiste komisjoni saadetud alaealistele kohaldatud mõjutusvahendeid ning võrgustikutööd mõjutusvahendite kohaldamisel. Selleks viiakse läbi uuring kahes osas, milles kasutatakse kvalitatiivset andmekogumismeetodit. Uuringu käigus analüüsitakse esmalt alaealiste õigusrikkumiste statistikat ning viiakse läbi dokumendianalüüs Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni aastaaruannetest ja komisjoni istungite protokollidest. Teiseks koostatakse struktureeritud küsitlus ning küsitletakse Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni ning selle võrgustiku liikmeid. Seejärel viiakse läbi kvalitatiivne tekstianalüüs.

Lõputöö empiirilise osa tulemused annavad ülevaate Järva maakonnas toime pandud alaealiste õigusrikkumistest ning Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni koostööst võrgustikuga. Saadud tulemuste põhjal saab teha ettepanekuid koostöövõrgustiku töö parandamiseks ning seeläbi ennetada alaealiste õigusrikkumiste toimepanemist.

Lõputöö autor leiab, et uuringu tulemustest saavad politseiametnikud teha järeldused tehtavast tööst seoses alaealistega ning vajadusel muuta senist töökorraldust alaealiste parimaks mõjutamiseks õigusrikkumiste ennetamisel.

Käesolev lõputöö ületab etteantud mahu, kuid töö terviklikkuse huvides ei ole võimalik mahtu vähendada.

Töö autor tänab asjatundliku kaasabi eest juhendajat Ülle Vanaisakut ning Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni sekretäri Marii Tohvi.

1. ÜLEVAADE ALAEALISTE KOMISJONI ROLLIST JA KOOSTÖÖST VÕRGUSTIKUGA

1.1. Alaealiste komisjonide kujunemine ning alaealiste komisjonid Järvemaal

Läbi aegade on uuritud alaealiste õigusrikkumiste toimepanemise põhjuseid ning püütud leida võimalusi ja lahendusi õigusrikkumiste vähendamiseks. Maailmas kasutatakse erinevaid alaealiste õigusrikkujate kohtlemismudeleid. Põhiliselt liigitatakse need tinglikult hooldus- ja õigsmudeliteks, mida veel omakorda jaotatakse viieks erinevaks mudeliks (vt lisa 1).¹¹

Hooldusmudeli puhul on kesksel kohal sotsiaaltöötaja või lastekaitsetöötaja hinnang lapse käitumise põhjuste kohta. Vaadatakse lapse minevikku sellest vaatenurgast, et laps on eelkõige ohver: pere taust, millistes oludes ja tingimustes laps on kasvanud ning arenenud, milles seisnevad puudujäägid. Õigusrikkumise toimepanemise puhul koostöös professionaalsete spetsialistidega otsustatakse lapsele toetuse ja ravi vajadus ning eriasutusse paigutamise kestvus hinnatakse lapse käitumisest. Seevastu õigsmudeli puhul lähtutakse sellest, et laps on süüdlane ning ta peab vastutama oma tegude eest ise. Karistus õigusrikkumiste eest otsustatakse õigussüsteemis.¹²

Eesti riigi kriminaalpoliitika alaealiste suhtes ei ole olnud alati ühesugune. Praeguse kriminaalpoliitika esmasteks eesmärkideks on korduvkuritegevuse ning alaealiste kuritegevuse ennetamine. Alaealiste kuritegevuse ennetamisele pööratakse tähelepanu, kuna see võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas. Selleks on planeeritud järgnevat olulisemat tegevusi, millele tähelepanu pööratakse: riskilaste varajase tuvastamise süsteemi loomine; koolikiusamise ning koolikohustuse mittetäitmise probleemidega tegelemine; alaealiste komisjonide (edaspidi AK) ja erikoolide töö arendamine; alaealiste kriminaalajade kiire menetluse tagamine sh süütegude kiire arutelu AK-des.¹³

Kui vaadata minevikku, siis XIX sajandi karistusõigus ei tundnud veel spetsiifilist alaealiste karistusõigust. XX sajandi alguses hakati Franz von Liszti kriminaalõiguse sotsioloogilise koolkonna ja Rahvusvahelise Kriminologistikaühingu (*Internationale Kriminalistische Vereinigung*)

---

¹¹Rakaselg, J., „Alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemi areng Eestis 1918-2007”, bakalaureusetöö, Tartu Ülikooli Haridusteaduskond (2007), lk 8-9.

¹²Rakaselg, Alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemid, *ibid*, lk 9.

¹³Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine, 09.06.2010, jõustunud 16.06.2010- RT III 2010, 26, 51, p 3.

reformikavade mõjul alaealistesse õigusrikkujatesse suhtuma teisiti. Jõuti järelduseni, et alaealisi ei tohi enam käsitleda kui täiskasvanuid. Leiti, et käitumishälvetega lapsed ja noorukid on pigem ühiskonnatingimuste ja valekasvatuse ohvrid kui kurjategijad.¹⁴ Ka tänapäeval on alaealiste õigusrikkujate puhul sageli tegemist lastega, kelle kasvatuses on tehtud vigu kas vanemate teadmatuse või hoolimatuse tõttu.

Rakaselg on oma uurimustöös¹⁵ võrrelnud kolme erinevat perioodi ajavahemikul 1918-2007. Käesoleva töö autor toob iseloomustavalt nendest perioodidest välja põhilise. Eesti esimese vabariigi aega ehk ajavahemikku 1918-1940 iseloomustab hoolekandemudeli järgimine, kuna alaealiste õigusrikkumiste puhul sekkuti eelkõige hoolekandelistele meetmetega ning keskne roll selles oli kohalikul omavalitsusel (edaspidi KOV)¹⁶. Hoolekande seaduse¹⁷ § 28 järgi algas laste hoolekanne lapse esimesest elupäevast kuni täisealiseks saamiseni, kuna kuritegevuse üheks peamiseks põhjuseks peeti pärimuslikkust. Hoolekande alla võetud lastele võis määrata nõuandja, kes nõuandmisega oli abiks lapse kasvatamisel lapsele kui tema kasvatajale. Samuti võidi nõuandja määrata ema raseduse ajal lapsele enne tema sündimist kas ema soovil või ema elukoha KOV-e äranägemisel.¹⁸ Hoolekanderaames suunati hoolekandekooli lapsi, keda oli tavakoolides korduvalt märgatud ulakuses või kuritegevusele kalduvuses. Samuti neid lapsi, kes olid koduta jäänud ning tänavale sattunud, kurjategijate ning joomarite lapsi, kelle eluviisid eeldasid kuritegevusele kalduvust.¹⁹ 1920-ndate lõpus hakati looma abikoole, kuhu suunati kõik nn raskesti kasvatatavad lapsed- korrarikkujad, sõnakuulmatud, koolist puudujad ja eraomanduse vastu eksijad, kelle süüteod polnud kohtuvõimudeni ulatunud või kes olid kohtu poolt antud vastutusliku valve alla²⁰.

Võrreldes esimese vabariigi aegset perioodi ajavahemikuga 1940-1991, siis nähtub, et nõukogude ajal peeti oluliseks karistamist ning alles hiljem hakati kasutama ka kasvatuslikke mõjutusvahendeid. Esialgu oldi seisukohal, et ainult kohtulike vahendite suurendamisega on võimalik kuritegevust likvideerida ning teatud juhtudel²¹ alates 12. eluaastast vastutasid lapsed

---

¹⁴Ginter, J., Saarsoo, H. ja Sootak, J., *Alaealiste õigusrikkumised: kriminaalõiguslik, menetluslik ja kriminoloogiline aspekt* (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000), lk 9-10.

¹⁵Rakaselg, Alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemid, *supra nota* 11.

¹⁶Rakaselg, Alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemid, *supra nota*, lk 21.

¹⁷Hoolekande seadus, RT 1925, 120/121,80, § 28, <www.hot.ee/seadustekogu/skvii-2-1.html> (17.03.2011).

¹⁸Hoolekande seaduse § 30.

¹⁹Vabariigi Valitsuse ajutine määrus riigi hoolekandekooli kohta, (1924), § 15, kättesaadav Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt, <www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1932%20hoolekandekool.pdf> (17.03.2011).

²⁰Pruuden, S., „Võitlusest alaealiste hooldumatusena”, magistratöö, Tartu Ülikooli filosoofia teaduskond (1935), lk 206.

²¹Varguse, vägivalla, kehavigastamise, tapmise, tapmiskatse ja rongiõnnetuse põhjustamise puhul. Kadari, H., *Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa* (Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963), lk 157.

võrdväärselt täiskasvanutega õigusrikkumiste toimepanemise eest.²² Töö autor on välja toonud kahe perioodi võrdluse tabelina (vt lisa 2).

1935. aastal muudeti 1920-ndatel moodustatud Alaealiste Asjade Komisjonide (edaspidi AAK) rolli otsustavalt põhjendusega, et AAK-de mõju ei olnud nähtav ning alaealistel oli tekkinud karistamatuse tunne. Piirati oluliselt AAK-de õigusi ning alaealiste õigusrikkumiste korral karistati kriminaalkorras.²³ 1935. aastast kuni 1962. aastani puudus ühtne organ, kelle pädevusse oleks kuulunud alaealiste õiguserikkumiste ärahoidmine. 1950-ndate lõpus toimusid uuesti muutused AAK-de tegevussuundades ning hakati alaealiste probleemidesse kaasama ka ühiskonda laiemalt.²⁴ Eestis kehtestati 1961. aastal Eesti NSV kriminaalkodeks²⁵ (edaspidi ENSV KrK) ning sellest ajast võis kohus kuriteo toime pannud alaealise suhtes kohaldada kasvatuslikke mõjutusvahendeid juhtudel, kui kohus leidis, et alaealist saab mõjutada karistust kohaldamata. ENSV KrK olid need sätestatud kui kasvatusliku iseloomuga sunnivahendid: paigutamine eri-õppekasvatusasutusse või ravikasvatusasutusse. Samuti võis prokurör või prokuröri nõusolekul uurija keelduda kriminaalasja algatamisest või lõpetada selle seoses materjalide üleandmisega AAK-le. Sellistel juhtudel võis AAK kasutada õigust paigutada kriminaalvastutusest vabastatud alaealine erikasvatusasutusse ning siis nimetati seda AAK-i poolt kohaldatavaks mõjutamisvahendiks.²⁶

Jõudes 1991. aastal taasloodud Eesti Vabariigi juurde, siis 2011. aastal võib öelda, et 20 aastaga on tehtud mitmeid muudatusi seoses alaealiste õigusrikkujate mõjutamiseks. Seoses ENSV KrK uue redaktsiooni- kriminaalkodeksi (edaspidi KrK) kehtestamisega 1992. aasta 1. juunist sätestati, et kriminaalvastutusele kuulub isik, kes on enne kuriteo toimepanemist saanud 15. aastaseks ning ainult siis võis mõjutada 15-17-aastast isikut kriminaalkaristust kohaldamata, kui ta oli toime pannud kolmanda astme (karistusena ettenähtud kas arest või rahatrahv) kuriteo.²⁷ Samuti tunnistati kehtetuks KrK § 51¹, mis käsitles kuriteo toimepannud alaealiste materjalide üleandmist AAK-le. Tegevuse lõpetasid miilitsa lastetoad (edaspidi AAI) ning AAK-d. Vajadus oli uue regulatsiooni järele kohe, kuid uue seaduse väljatöötamisega alustati alles 1993. aasta lõpus. Probleemiks oli vajadus otsustada, millise alaealiste kohtlemise põhimudeli järgi edasi liikuda.²⁸ Koostati erinevate seaduste eelnõusid. Professor Ilmar Rebase poolt koostatud kriminaalseadustiku eelnõu sai tõsise kriitika osaliseks, kuna oli põhijoontes säilitatud nõukogude kriminaalõigust. Alaealiste suhtes nägi

---

²²Kõits, K., „Alaealiste asjade komisjoni areng NSV Liidus”, diplomitöö, Tartu Riiklik Ülikooli õigusteaduskond (1983), lk 13.

²³Kadari, Nõukogude kriminaalõigus, *supra nota* 21, lk 157.

²⁴Kõits, Alaealiste asjade komisjoni areng, *supra nota* 22, lk 18.

²⁵Eesti NSV Kriminaalkodeks, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus 06.01.1961, jõustunud 01.04.1961, (kehtetu).

²⁶Saarsoo, H., „Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid”, 3 *Juridica* (1995), nr 10, 428-429, lk 428.

²⁷Kriminaalkodeks, 07.05.1992, jõustunud 01.06.1992- RT 1992, 20, 287 ja 288, § 10, § 7² lg 4, (kehtetu).

²⁸Ginter jt; Alaealiste õigusrikkumised, *supra nota* 14, lk 13.

eelnõu ette, et lapsea kriminaalvastutus oli 15-17-aastastel ning käsitles peamiselt sanktsioone. Eelnõu nägi ette ka võimaluse vabastada lapsealine karistusest ning piirduda mittekarakteristlike mõjutusvahenditega, arvestades toime pandud teo iseloomu, muid tehioolusid ja lapsealise isikut. 1995. aastal esitati Preventsiooninõukogu ekspertkomisjonile alaealiste vastutuse seaduse eelnõu, mis lähtus põhimõtteliselt saksa variandist ning kõikide alaealiste õigusrikkumiste lahendamist eeldati kas noorsoopolitsei, noorsooprokuröri v noorsookohtu poolt. Samuti ei peetud vajalikuks luua alaealiste asju arutavaid komisjone. See lahendus lükati liigse radikaalsuse tõttu tagasi. Samal aastal koostati uus eelnõu kontseptsioon, mis nägi ette alaealiste õigusrikkumiste asja arutamise vastaval komisjonil ning vabadust piiravate sanktsioonide kohaldamist noorsookohtul. Algul kiideti see eelnõu heaks, kuid hiljem sellest loobuti.²⁹ Sellised muudatused tekitasid olukorra, kus alla 15-aastaste poolt toime pandud õiguserikkumiste puhul ei olnud võimalik sekkuda ning 15-17-aastaseid sai üldjuhul ainult kriminaalkorras karistada.

1998. aastal jõustus alaealise mõjutusvahendite seadus (edaspidi AMVS) ning sellest ajast on tegutsenud AK-d. AK on maavalitsuse või KOV-e juures tegutsev komisjon, mille põhiülesandeks on oma haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine, samuti alaealistele õigusrikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelevalvetuse ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine.³⁰ AK-de loomise algusaastatel kujunes arvamus AK-dest kui karistusasutustest, kuid käesoleval ajal peaks AK-i näol tegemist olema siiski institutsiooniga, kuhu saab alaealise suunata tema probleemidele lahenduse leidmiseks. Seega AK-de näol peaks olema tegemist hooldusmudeli rakendamisega alaealiste suhtes.

2011. aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis kokku 68 AK-i, 1999. aastal oli AK-de arv 34. Lisaks igas maakonnas tegutsevatele maakondlikule AK-le on AMVS tulenevalt komisjoni moodustamise võimalus ka KOV-l. Aktiivselt tegutsevad kõik 15 maakondlikku AK-i ning enamus KOV komisjonidest. AK-de arvukus näitab, et teadvustatakse vajadust pöörata tähelepanu probleemsetele lastele ning aidata neid varajase sekkumisega.³¹ 2010. aastal arutati AK-des üle Eesti 3173 õigusrikkumise asja, mis on võrreldes 2009. aasta statistikaga üle 20% väiksem. Samuti oli alaealiste arv, keda 2010. aastal AK-i suunati, viimaste aastate jooksul üks madalamaid – kokku 2701 alaealist. 2009. aastal oli see arv 3486. Peamiseks AK-i pöördumise aluseks oli AMVS § 1 lg 2 p 2 ehk nooremana kui 14-aastasena toime pandud karistuseseadustikus (edaspidi KarS) või muus

---

²⁹Ginter jt; Alaealiste õigusrikkumised, *supra nota* 14, lk 14-15.

³⁰Alaealiste komisjoni põhimääruse kinnitamine, vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrusega 22.09.1998 nr 207, jõustunud 01.06.2002- RT I 1998, 85,1391.

³¹Eesti Noorsootöö Keskus, „Alaealiste komisjonide 2010.a. analüüs”, (2011), lk 3, kättesaadav Eesti Noorsootöö Keskuse kodulehelt <www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid.%202010.pdf> (19.03.2011).

seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastav õigusvastane tegu- mis moodustas 41% kõikidest AK-i suunatud alaealistest.³²

Järvamaal tegutseb kolm AK-i: Järva Maavalitsuse AK, Albu Vallavalitsuse (edaspidi VV) AK ja Ambla VV AK. Järva Maavalitsuse AK loodi Järva maavanema 03.02.1999. aasta korraldusega nr 159³³, millega kinnitati ka komisjoni koosseis. Esimene AK koosnes neljast Järva Maavalitsuse spetsialistist (sotsiaal-, noorsoo ja haridusvaldkonna spetsialistid), kahest KOV-e sotsiaaltöötajast (Paide ja Türi Linnavalitsus) ning ühest politseiametnikust (noorsoopolitseiametnik). 2011. aastal koosneb Järva Maavalitsuse AK järgmistest spetsialistidest: noorsoopolitseiametnik, KOV sotsiaalosakonna juhataja, psühholoog, kooli direktor, ohvriabi spetsialist, kriminaalhooldusametnik. Võrreldes esimese komisjoniga on enamus komisjoniliikmeid vahetunud, va KOV sotsiaalosakonna juhataja, kes on aktiivne liige olnud komisjoni loomisest peale. 2010. aasta jaanuaris vahetus komisjoni esimees ning viidi läbi AK-i töökorra muudatused, eesmärgiga muuta AK-i töö Järvamaal efektiivsemaks ja tõhusamaks.

Albu VV AK tegutseb alates 01.12.2003. aastast³⁴ ning Ambla VV AK isikkoosseis kinnitati 26.01.2006. aasta³⁵. Komisjonide koosseisu koostamisel on lähtutud sellest, et oleks esindatud erinevad lastega töötavate valdkondade esindajad ning samuti AMVS § 12 lg 2 nõuetest, milliste valdkondade esindajad peavad maavalitsuse või KOV-e juurde loodavas komisjonis kindlasti olema.

Järvamaal on sarnaselt terve Eestiga AK-is arutatud alaealiste õigusrikkumiste arv vähenenud. Kui 2009. aastal arutati 55 õigusrikkumise asja, siis 2010. aastal oli see arv 45, mis teeb sarnaselt Eesti üldise langusega ligi 20% languse. 2007. aastal arutati 88 õigusrikkumise asja, seega on toimunud vähenemine 2010. aastaks 49%. 2010. aasta peamisteks AK-i saatmise põhjusteks on olnud koolikohustuse mittetäitmine 14 juhul, üle 14-aastaste alaealiste poolt toime pandud väärteod 13 juhul ja üle 14-aastaste alaealiste poolt toime pandud kuriteod 12 juhul.³⁶

1.2. Alaealiste mõjutamiseks loodud võimalused tuginedes õigusaktidele

Enamus AK-i jõudvatest taotlustest on kas koolikohustuse mittetäitmine või väärteo- või kuriteo toimepanemine alaealiste poolt.

---

³²Eesti Noorsootöö Keskus; Komisjonide analüüs, *ibid*, lk 5-8.

³³Alaealiste komisjoni moodustamine, Järva maavanema korraldus 03.02.1999.a nr 159, (Kehtetu).

³⁴Albu valla alaealiste komisjoni moodustamine, Albu Vallavalitsuse korraldus 01.10.2003.a nr 249.

³⁵Alaealiste komisjoni isikkoosseisu nimetamine, Ambla Vallavalitsuse käskkiri 26.01.2006 nr 20.2-1/1.

³⁶Eesti Noorsootöökeskuse ja Järva Maavalitsuse vaheline koostööleping nr. 6/3.1-19/10 LISA 5, „Järva maakonna alaealiste komisjoni 2010. aasta tegevusaruanne”, kinnitatud Järva maavanema poolt 14.01.2011.

Põhikooli ja gümnaasiumiseaduse (edaspidi PGS) § 13 alusel võib KOV alates 01.09.2010 saata AK-i alaealisi, kes ei täida koolikohustust mõjutusvahendite kohaldamiseks³⁷. AK-i saadetakse alaealine sellisel juhul, kui kooli ega KOV-e poolt PGS § 58 alusel rakendatud tugi- ja mõjutusmeetmed ei ole tema kooliskäimisele mõju avaldanud. Varem tegi taotluse AK-ile koolikohustuse mittetäitja kohta kool.

01.09.2002. aasta jõustus KarS, millega lõppes ligi kümme aastat toimunud Eesti karistusõiguse reformimine³⁸. KarS järgi liigitatakse süüteo kuritegudeks ja väärtegudeks. Alaealistega seoses muudeti isiku vastutusiga. KarS § 33 järgi on alaealine süüvõimeline, kui ta on teo toime panemise ajal süüdiv ja vähemalt 14-aastane.

Olenevalt sellest, kui vanalt ja millist liiki süüteo alaealine on toime pannud, on seadusega ette nähtud erinevad süüteomenetlusliigid, karistused ja mõjutusvahendid. Lõputöö autor lähtub oma töös sellest, et alaealine on süüteo toime pannud ning seega toob välja KarS ja väärteomenetluse seadustikus³⁹ (edaspidi VTMS) sätestatud erinevad võimalused alaealisest õigusrikkuja süüteoasja menetlemisel (vt tabel 1).

Tabel 1. Ülevaade 7-18-aastaste alaealiste süüteo asjade menetlusest ja AK-i suunamisest

		7-13-aastased	14-18-aastased
		SÜÜTEGU	Kuritegu
Alustatakse kriminaalmenetlus → kriminaalasja lõpetamine → AK	Alustatakse kriminaalmenetlus → prokuratuur → kohus → karistus v mõjutusvahendid		
SÜÜTEGU	Väärtegu	Väärteomenetlust ei alustata	Suuline hoiatus
			Hoiustrahv
		Alustatakse väärteomenetlus → väärteomenetlus lõpetatakse → AK	Alustatakse väärteomenetlus → lõpetatakse menetlus → AK
			Alustatakse väärteomenetlus → karistus

AMVS reguleerib 7-18-aastastele alaealistele mõjutusvahendite kohaldamist, seega on tabelis välja toodud nii vanuse tõttu süüvõimetute (7-13 a - edaspidi süüvõimetu) kui süüvõimeliste (14-18 a) alaealiste poolt toime pandud süütegude puhul läbi viidavad toimingud lähtuvalt seadustest ning

³⁷Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 9 lg 2.

³⁸Sootak, J. ja Pikamäe, P., *Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne* (Tallinn: Kirjastus Juura 2004), 2, lk 24.

³⁹Väärteomenetluse seadustik, 22.05.2002, jõustunud 01.09.2002- RT I 2002, 50, 313...RT I 2010, 44, 258.

Järva maakonna praktikast. Nooremate kui 7-aastaste laste poolt toime pandud õigusrikkumiste puhul süüteo menetlust ei alustata ega saadeta materjale ka AK-i, kuna selleks puudub õiguslik alus.

Järgnevalt selgitab töö autor tabelist süüvõimetute alaealistega seotud osa. Kui kuriteoavaldusest on selgelt arusaadav, et kuriteo tunnustega teo on toime pannud süüvõimetu alaealine, siis prokuröri teadmisel kriminaalmenetlust ei alustata kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) § 199 lg 1 p 1 alusel ning KrMS § 201 lg 1 alusel edastatakse kriminaalasja mittealustamise materjalid AK-i mõjutusvahendite kohaldamiseks⁴⁰. Kui kriminaalmenetluse käigus selgub, et kuriteo tunnustega teo on toime pannud süüvõimetu alaealine, siis kriminaalmenetlus lõpetatakse KrMS § 200 ja § 201 lg 1 alusel ning materjalid edastatakse AK-le. Kriminaalmenetluse puhul puudub menetlejal kaalutusõigus, kas saata alaealine AK-i või mitte, seega edastatakse materjalid igal juhul AK-i.

Kui süüvõimetu alaealine paneb toime väärteo tunnustega teo, siis sarnaselt kuriteo puhul on võimalus väärteomenetlust kas alustada või mitte. Määravaks saab asjaolu, kas alaealise väärteomaterjalid anda üle AK-i või mitte. Kuni 16.07.2006. aastani oli materjali üleandmine AK-le kohustuslik⁴¹. Kui süüvõimetu alaealine on õigusrikkumise toime pannud esimest korda, siis väärteomenetlust üldjuhul ei alustata VTMS § 29 lg 1 p 1 alusel ning materjale ei edastata AK-le. Töö autor leiab, et enamasti juhtudel alaealine enam õigusrikkumisega politseisse ei satu. Kui süüvõimetu alaealine on väärteotunnustega teo toime pannud teistkordselt või rohkem või kui võrgustikult on tulnud teavet, et teo toimepannud alaealisega on ka mujal probleeme ja alaealine oleks vaja AK-i saata, siis alustatakse väärteomenetlust. Asjaolude tuvastamisel menetlus lõpetatakse VTMS § 29 lg 1 p 1 ja lg 2 alusel ning materjalid antakse üle AK-le mõjutusvahendite kohaldamiseks.

Kui süüvõimeline alaealine paneb toime kuriteo, siis alustatakse kriminaalmenetlust. Kui prokurör otsustab, et alaealist on võimalik mõjutada karistust või KarS § 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata, siis menetlus lõpetatakse ning KrMS § 201 lg 2 alusel saadetakse kriminaalasja materjalid AK-i. Kui prokurör leiab, et alaealist ei ole võimalik mõjutada AK-i poolt kohaldatavate mõjutusvahenditega, siis saadetakse alaealine kohtusse, kus kohus otsustab karistuse või karistusest vabastamise KarS § 87 mõjutusvahendite kohaldamisega.

Väärteo toimepanemise korral on samuti erinevaid võimalusi süüvõimelise alaealise mõjutamisel. Kõige leebem võimalus on piirduda hoiatusmenetluses suulise hoiatusega⁴². Teisena on võimalik

---

⁴⁰Kriminaalmenetluse seadustik, 12.02.2003, jõustunud 01.07.2004- RT I 2003, 27, 166...RT I, 21.12.2010,1, § 199 lg 1 p 1, § 201 lg 1.

⁴¹Koolmeister, I., *et al*, *Väärteomenetluse seadustik.: Kommenteeritud väljaanne* (Tallinn: Kirjastus Juura, 2007), lk 43.

⁴²Väärteomenetluse seadustiku § 53 lg 2.

määrata alaealisele hoiustrahv⁴³. Kui menetleja leiab, et toimepandud süüteo eest ei ole võimalik hoiatusmenetlust kohaldada, siis alustatakse väärteomenetlus⁴⁴. Kui menetleja leiab, et alaealist on võimalik mõjutada karistust kohaldamata, siis VTMS § 30 lg 2 alusel väärteomenetlus lõpetatakse ning materjalid antakse üle AK-le. Väärteomenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on öeldud, et seda alust on mõistlik kasutada siis, kui on tegemist alaealise esimese väärteoga⁴⁵. Lääne Prefektuuri Paide politseijaoskonna praktika on olnud selline, et esmakordsel rikkumisel karistatakse alaealist väärteokorras või kohaldatakse hoiatusmenetlust ning AK-i saadetakse alles korduvalt õigusrikkumisi toime pannud alaealised. Alaealisest, kes on toime pannud süüteo, teavitatakse KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltööspetsialisti⁴⁶.

Ennetustöö põhirõhk ei tohiks olla karistamisel kuna karistuse mõju kuritegevuse vähendamisele on väike. Leitakse, et alaealiste puhul tuleb rääkida pigem eksimusest kui süüteost, mida tuleb mõista kui delinkventsust mitte kui kuritegu. Alaealise suhtes kasutatakse täiskasvanutest erinevaid norme ja nähakse ette spetsiaalseid mõjutusvahendeid.⁴⁷ Seega peaks ka politsei rohkem tähelepanu pöörama alaealise muudele mõjutamisvõimalustele, mitte karistamisele.

Eesti on ühinenud ÜRO „Lapse õiguste konventsiooniga”⁴⁸ ning kõik lapsed puudutavad seadused peavad olema kooskõlas konventsioonis sätestatud laste õigustega. Konventsioonis on välja toodud ka laste õigused juhtudel, kui nad on toime pannud õigusvastase teo ning eelistada tuleks karistamise asemel kohtuväliste meetmete kasutamist. Abinõudena on välja toodud hooldus, suunamine, järelevalve, nõustamine, katseaeg, tugiperekond, hariduse ja kutseõppetuse programmide rakendamine ja muud alternatiivid hooldusasutustele, tagamaks lastele selline kohtlemine, mis garanteeriks nende heaolu ja oleks vastavuses nii nende olukorra kui ka nende poolt toime pandud õigusrikkumisega.⁴⁹ Seega alaealise AK-i suunamine ei ole tema karistamine, vaid abistamine mõjutusvahendite kohaldamise näol.

AMVS järgi on võimalik alaealisele kohaldada üheksat erinevat mõjutusvahendit, mida jaotatakse proaktiivseteks ja reaktiivseteks mõjutusvahenditeks (vt lisa 3). Proaktiivsete mõjutusvahendite kohaldamisega alaealisele ei kaasne keskkonnamuutust. Reaktiivseid mõjutusvahendeid kohaldatakse korduvate õiguserikkumiste korral ning nendega muudetakse harjumuspärast

---

⁴³Väärteomenetluse seadustiku § 53 lg 1.

⁴⁴Väärteomenetluse seadustiku § 58.

⁴⁵Koolmeister, *Väärteomenetluse seadustik, supra nota* 41, lk 46.

⁴⁶Korrariikkumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhendi kinnitamine „Korrariikkumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend”, Politsei- ja Piirivalveamet, peadirektori käskkiri nr 265, 15.06.2010, p 108.

⁴⁷McCord, J., Widom, C. and Crowell, N.A., *Juvenile crime, juvenile justice: panel on juvenile crime: prevention, treatment, and control* (Washington, 2001), p 154.

⁴⁸Lapse õiguste konventsioon, 26.09.1991, jõustunud 20.11.1991 - RT II 1996, 16, 56.

⁴⁹Lapse õiguste konventsioon, *ibid*, Art 40.

keskkonda vähem või rohkem, olenevalt mõjutusvahendist.⁵⁰ Mõjutusvahendi eesmärk peaks olema võimalus kaasabi osutamisele alaealise resotsialiseerumisel ning alaealise järgnevate õigusrikkumiste ennetamisel⁵¹. Mõjutusvahendi valikul peaks lähtuma sellest, et alaealisele see mõjuks ja ta enam õigusrikkumisi toime ei paneks. Uuringust „Käitumisraskustega noored”⁵² tuleb välja, et juba korduvalt AK-s käinud noortest satuvad komisjoni uuesti ligi 60% ning seega ei ole varem kohaldatud mõjutusvahendid tulemust andnud. Kuigi AMVS on olemas üheksa erinevat mõjutusvahendit, jääb reaalsuses nende kasutamine siiski piiratuks. Sagedamini kohaldatav mõjutusvahend on hoiatus, mis esmakordselt AK-i suunatud alaealistele ka paljudele mõjub. Hoiatusega selgitatakse väärkäitumise lubamatust, samuti toimepandud teo võimalikke tagajärgi ning antakse nõu, kuidas edaspidi toimida⁵³.

Vestlusele suunamist spetsialisti juurde peetakse mõjusaks mõjutusvahendiks, kuid see on olemas maakonnas töötavatest spetsialistidest- kas ja kui palju neid on. Eestis kasutatakse kõige rohkem psühholoogi ja psühhiaatri abi. Siin on paremas olukorras suuremate linnade AK-d, kellel on paremad võimalused teenuse kasutamiseks. Väiksemate maakondade AK-del on seetõttu keerulisem, et kohapeal puuduvad teenused ning vanematel ei pruugi olla võimalusi kaugemale sõitmiseks. Ühekordsest visiidist ei ole probleemide puhul kasu.⁵⁴ Võimalus on kasutada koolides töötavaid sotsiaalpedagooge ja psühholooge.

Üldkasulikkude tööd (edaspidi ÜKT) peetakse samuti üheks mõjusamaks mõjutusvahendiks, mille käigus alaealine saab sotsiaalseid kogemusi ning arendatakse alaealise enesedistsipliini ja elementaarseid tööoskusi⁵⁵. ÜKT puhul on üle Eesti probleemiks, et ei leidu piisavalt võimalusi ÜKT kohaldamiseks, kuna tööandjad ei ole alaealiste juhendamisele huvitatud. Sageli on ÜKT kohaldajateks KOV-d, kellel on võimalik tagada töö, töövahendid ja tööde juhendaja.⁵⁶

Käendus on oma olemuselt hea mõjutusvahend, kuid selle kohaldamise takistuseks on selliste isikute puudus, kes sobiksid ja sooviksid alaealisele käendajaks olla⁵⁷. Käenduse kohaldamisel on

---

⁵⁰Eesti Noorsootöö Keskus, „Alaealiste komisjonide 2001. aasta tegevuse analüüs”, (2002), lk 4-5, kättesaadav Eesti Noorsootöö Keskuse kodulehelt <www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20anal%C3%BC%C3%BCs%202001.pdf> (22.03.2011).

⁵¹Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 7 lg 1.

⁵²Rannala, I.-E., Tiko, A. ja Rohtla, A., *Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides* (Tallinn: Justiitsministeerium, 2006), lk 20, kättesaadav Justiitsministeeriumi kodulehelt <www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=23249/alaealised28-06-2006.pdf> (26.03.2011).

⁵³Popova, A. ja Jaanimägi, H., *Alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) tõlgendused ja raamistik* (Tallinn, 2006), lk 10.

⁵⁴Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 52, lk 35.

⁵⁵Alaealise mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine, vastu võetud Sotsiaalministri määrusega 31.07.1998 nr 44, jõustunud 14.08.1998-RTL 1998, 250, 1037...RTL 2002, 10, 102.

⁵⁶Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 52, lk 33.

⁵⁷Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 52, lk 36.

oluline, et käendajaks oleks isik, kellel on alaealise suhtes kasvatuslik mõju ning ta kontrolliks käenduse kohaldamise käigus alaealise käitumist, vajadusel teda abistades, et hoida ära uute õigusrikkumiste toimepanemist⁵⁸.

Alaealise suunamine sotsiaalprogrammidesse on tulemuslik, kui need on pikemajalised ning annavad alaealisele vajalikke sotsiaalseid ja praktilisi oskusi. Programmidesse suunamist takistab asjaolu, et väiksemates piirkondades neid ei ole. Sotsiaalprogrammideks on loetud ka suviseid laagreid, mida AK-d on rahastanud.⁵⁹

Suurte linnade AK-d on tunduvalt paremas olukorras mitte üksnes spetsialistide kättesaadavuse tõttu, vaid ka seetõttu, et linnades tegutsevad MTÜ-d, pakkudes selliseid teenuseid, mis maapiirkonnas pole kättesaadavad⁶⁰. Kui mõjutusvahendi kohaldamiseks leitakse võimalus, siis on olemas alaealisest ja tema vanematest, kas alaealine talle määratud mõjutusvahendit täidab. Kui ta seda ei tee, on AK-l ainuke võimalus korraldada uus AK-i istung ning alaealisele määrata mõni teine mõjutusvahend⁶¹. Seega on komisjoni korduvalt suunatud alaealisi, kellele varem kohaldatud mõjutusvahendid ei ole andnud oodatud tulemust kas seetõttu, et määratud mõjutusvahendeid ei ole täidetud või ei ole need alaealise hilisemale käitumisele mõjunud. Põhjuseks võib olla see, et alaealise mõjutamiseks on valitud ebasobiv mõjutusvahend ning peale AK-i ei ole järgnenud alaealise elus mingeid muutusi. Peale AK-i tuleks alaealisega jätkuvalt edasi tegeleda ning mõjutusvahendi kohaldamisel kontrollida selle täitmist. Seega on oluline roll efektiivsel võrgustikutööl ning eelkõige KOV-e lastekaitse spetsialistil või sotsiaaltöötajal, kelle ülesandeks on lastele ja nende peredele abi korraldamine⁶². Kui vanemad ei ole valmis koostööd tegema, olles laste kasvatamise suhtes hoolimatud ja ükskõiksed, siis tuleb leida lapse abistamiseks muud võimalused.

Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest⁶³. Varem kehtinud haldusõigusrikkumiste seadustik⁶⁴ nägi ette lapsevanema või neid asendavate isikute vastutuse lapse kasvatamise ja õpetamise kohustuste täitmata jätmise eest ning raskendavaks asjaoluks oli, kui see tõi kaasa lapse järelevalvetuse, hulkumise või ühiskonnaohtliku teo toimepanemise. Praegu selline võimalus puudub. PGS loodi võimalus KOV-l võtta vanem vastutusele, kui tema koolikohustuslik laps ei täida koolikohustust. Eelnevalt antakse lapsevanemale võimalus osaleda koolitustel, et

---

⁵⁸Alaealiste mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine, *supra nota* 55.

⁵⁹Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 52, lk 37-38.

⁶⁰Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 52, lk 31.

⁶¹Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 9.

⁶²Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 6 lg 1.

⁶³Eesti Vabariigi põhiseadus, 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992- RT 1992, 26, 349...RT I 2007, 33, 210, § 27.

⁶⁴Haldusõigusrikkumise seadustik, 18.07.1992, jõustunud 01.08.1992- RT 1992, 29,396...RT I 2002, 64, 391, § 153, (kehtetu).

toetada neid tingimuste loomisel koolikohustuse täitmisel, kuid kui lapsevanem ei tee probleemi lahendamiseks koostööd, siis on vastutusele võtmise võimalus olemas⁶⁵. Samuti on ühistranspordiseaduse⁶⁶ § 54¹⁰ järgi võimalik vanemat karistada, kui vanem on jätnud hoolsuskohustuse täitmata ning see tõi kaasa alla 14-aastase lapse sõidu ühissõidukis ilma piletita.

Korduvalt õigusrikkumisi toime pannud alaealiste taustast on samuti tulnud välja, et tegemist on sageli hooldamata ja järelevalveta lastega. Lõputöö autor leiab, et selline võimalus nagu on PGS lapsevanema vastutusele võtmiseks võiks olla ka nendel juhtudel, kui alaealisele on määratud mõjutusvahend ning lapsevanema tegevusetuse tõttu on jäänud see täitmata. Kuigi mõjutusvahend on võimalik määrata ainult lapsele, siis ilma lapsevanemaga koostööd tegemata ei ole võimalik probleeme lahendada. Lapsevanem on see, kes peab leidma aega ja tahtmist, et midagi muuta ning minema koos lapsega kas spetsialisti või mõne muu määratud mõjutusvahendi kohaldaja juurde. Seega tuleks tegeleda vanemate sotsiaalsete oskuste parandamisega ning järjepidevalt neile meelde tuletada kohustust oma laste eest hoolt kanda ning neid kasvatada. Eesmärgiks ei oleks vanema karistamine, vaid see, et ta hakkaks AK-i ja võrgustikuga koostööd tegema, kuna lapsevanem on kõige olulisem lüli lapse ümber olevast võrgustikust. See oleks võimalus lapsevanemat mõjutada osalemaks erinevates programmides, spetsialistide nõustamistel, koolitustel. Praegusel juhul ei ole võimalik lapsevanemat kohustada seda tegema. Karistamine tuleks kõne alla alles siis, kui lapsevanem keeldub igasugusest koostööst ning on näha, et alaealisega seotud probleemid süvenevad.

1.3. Võrgustikutöö Järva maakonnas

2001. aastal loodud Euroopa Kuriteoennetuse Võrgustiku (EUCPN- *European Crime Prevention Network*) üheks tegevuse prioriteediks on alaealiste kuriteoennetus ning selle ühenduse eesmärgiks on jagada kuritegevuse ennetamisel teadmisi ja parimat praktikat liikmesriikide vahel⁶⁷. Eesti on tuginenud enda kuriteoennetussüsteemi väljatöötamisel ja praktiliste tegevuste elluviimisel mitmete välisriikide praktikale ja kogemusele⁶⁸.

21.03.2003. aastal kiitis Riigikogu heaks „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010”, millega määrati kriminaalpoliitika ühtsed põhimõtted ja pikaajalised eesmärgid⁶⁹. Üheks põhimõtteks oli, et süütegusid ei ole võimalik vältida või märgatavalt vähendada üksnes kriminaal- justiitsüsteemi või

---

⁶⁵Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 13 ja § 14.

⁶⁶Ühistranspordiseadus, 26.01.2000, jõustunud 01.10.2000- RT I 2000, 10,58...RT I, 31.12.2010,3, § 54¹⁰.

⁶⁷EUCPN, „Annual Report of activities in 2010”, (2011), <www.eucpn.org.uk/key-papers/index.asp> (19.03.2011).

⁶⁸Justiitsministeerium, „Rahvusvaheline koostöö” (2010), <www.kuriteoennetus.ee/35844> (24.03.2011).

⁶⁹Kriminaalpoliitika aastani 2010, *supra nota* 6, p 2.

riigivõimu abil, ennetustöösse tuleb kaasata ka KOV-d, majandusringkonnad ja ühiskondlikud organisatsioonid. Samuti märgiti ära, et esmatähtis on iga inimese enda vastutus ning kohustus arendada ennast ja kasvatada oma lastest vastutustundlikud ühiskonnaliikmed. Kõigil institutsioonidel ja inimestel tuleb kriminaalpoliitika elluviimiseks teha head koostööd riiklikul, kohalikul ja elanikkonna tasandil.⁷⁰ Sellest ajast alates on vastu võetud erinevaid strateegiadokumente ning on jõutud arusaamisele, et kuritegude ennetamisel laiemalt ning eriti alaealiste õigusrikkumiste ennetamisel on olulisel kohal toimiv võrgustikutöö. Eestis on nii õigus- kui ka haridus- ja sotsiaalsüsteemi esmatähtsaks valdkonnaks alaealistega tegelemine ning nende õigusrikkumiste ennetamine. Teistes Euroopa riikides heaks kiidetud varase sekkumise ja juhtumikorralduse töö mudel vajab meil veel arendamist. Heaks praktikaks peetakse probleemi lahendusele orienteeritud laste- ja noorsootööd, kus lähtudes laste individuaalsetest vajadustest koostatakse neile individuaalne abinõude kava⁷¹. Seega pannakse rõhku lastega töötavate spetsialistide ja lastevanemate koolitamisele ning ühtlase regionaalse võrgustikutöö väljaarendamisele. Samuti tegeletakse AK-de juhtimise süsteemi korrastamise, mõjutusvahendite tulemuslikkuse ja mõjususe seirega.⁷² AK-de roll ning efektiivsus alaealiste mõjutamisel on aastaid olnud küsimärgi all. Inimesed ei tea täpselt, millega AK tegeleb ning on arvamusi, et AK on karistusasutus, kuhu sattuda ei taheta või siis vastupidi, ollakse arvamusel, et AK on liiga leebe ning ei suuda alaealist õigusrikkujat mõjutada. Üldjuhul teatakse, et AK-s käivad alaealised, kes on toime pannud mingi süüteo või ei täida koolikohustust.

AK-i võib vaadata kui sotsiaalse kontrolli rolli. Oxfordi sotsioloogia leksikon defineerib sotsiaalset kontrolli kui sotsiaalset protsessi, mille kaudu reguleeritakse indiviidide või gruppide käitumist. Sotsiaalne kontroll puudutab neid protsesse ja vahendeid, millega ühiskond motiveerib oma liikmeid täitma sotsiaalseid norme.⁷³ Tegemist on sotsiaalse kontrolliga, kui see põhineb seaduse olemasolul⁷⁴. AK kohaldab alaealistele õiguserikkujatele mõjutusvahendeid vastavalt AMVS, seega on tegemist sotsiaalse kontrolli rolliga.

Vastavalt AMVS § 13 lg 2 järgi on AK vastutav ka oma haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimise eest. Seega on AK roll ka piirkondliku

---

⁷⁰Kriminaalpoliitika aastani 2010, *ibid*, p 5.

⁷¹Klefbeck, J. ja Ogden, T., *Laps ja võrgustikutöö* (Tartu, 2001), lk 96.

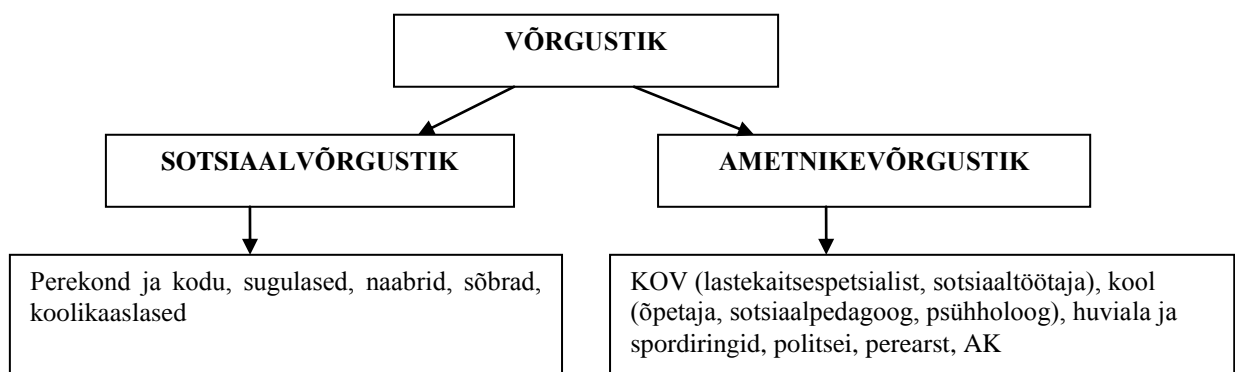
⁷²Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009, Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud 26.10.2006 korraldusega nr 592, kättesaadav Justiitsministeeriumi kodulehelt <www.just.ee/25719> (19.03.2011).

⁷³Svensson, R., *Social control and socialisation: the role of morality as a social mechanism in adolescent deviant behaviour* (Stockholm, 2004), p2.

⁷⁴Innes, M., *Understanding social control: deviance, crime and social order* (Maidenhead: Open University Press, 2003), p.4.

kriminaalpreventsiooni võrgustiku kokkupanekul ja aktiveerimisel.⁷⁵ Lõputöö autor leiab, et AK-i põhitegevus peaks olema rohkem seotud kriminaalpreveniivse tööga, eesmärgiga vähendada AK-i suunatud alaealiste arvu. Ennetamisel on oluline, et AK korraldaks koolitusi võrgustikule sh ka lapsevanematele ning omaks ülevaadet maakondlikul tasandil sellest, milliseid ennetavaid üritusi ja tegevusi planeeritakse ja viiakse läbi KOV-te, koolide, huviringide, politsei, MTÜ-de jt võrgustikuliikmete poolt. Samuti on oluline jätkata AK-de poolt kriminaalpreveniivsete projektide toetamist.

Võrgustiku all käsitleb töö autor osapoolte koostööd, kuhu kuuluvad abivajaja/abistatava e alaealise sotsiaalvõrgustik ja ametnikevõrgustik, mille eesmärk on alaealise argielu probleemide lahendamine (vt joonis 1)⁷⁶.

Joonis 1. Võrgustiku struktuur

Sotsiaalvõrgustik hõlmab nii isikuid kui nende vahelisi kontakte ning on eelkõige seotud perekonna, sugulaste, sõprade, naabritega, kes on probleemide tekkimisel alaealisele toeks. Tähtsaim iseloomustav joon on mitteametlikkus⁷⁷. **Ametnikevõrgustik** on eri ametiasutusi esindavad isikud, kes oma ametipositsiooni tõttu omavad informatsiooni ja ressursse ning teevad koostööd alaealise probleemi lahendamiseks⁷⁸. Võrgustikutöös on oluline arvestada erinevate ametnike osalemist abi vajava alaealise ja tema pere elus, kuna meeskonnatöö võimaldab peret efektiivsemalt toetada. AK-del on alaealise õigusrikkumise asja arutlemisel võimalik koostööd teha eelkõige alaealise vanemaga ning KOV lastekaitse spetsialistiga, sotsiaaltöötajaga, kooliga ning teiste alaealise ja tema perega kokku puutuvate spetsialistidega. Üldjuhul on alaealise ümber

⁷⁵Kasemets, L. ja Ilves, R., „Uuring alaealiste probleemkäitumisest ja alaealiste komisjonide tegevusest” (Tallinn: MindPark, 2006), lk 71.

⁷⁶Korp, E. ja Rääk, R., *Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses* (Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, 2004), lk 10.

⁷⁷Klefbeck jt, *Laps ja võrgustikutöö*, supra nota 71, lk 75.

⁷⁸Korp jt, *Lastekaitsetöö*, supra nota 76, lk 13.

sotsiaalvõrgustik ning kui see mingil põhjusel ei toimi, tekivad probleemid ning sekkuda tuleb ametnikevõrgustikul. Ametnikevõrgustiku puhul on oluline, et institutsioonid, kes moodustavad võrgustiku, teeksid ja oskaksid teha koostööd läbi kindla töökorralduse ning ametnikud ei tohi olla enesekesksed ega ka sekkuda teiste töösse⁷⁹. Kuigi erinevates strateegiates ja arengukavades on rõhutatud ennetustöö olulisust, hakkab ametnikevõrgustik koostööd tegema alles siis, kui lapse käitumises tekivad probleemid ning ta on jõudnud juba AK-i, seega tegeletakse tagajärgedega. Mõjutusvahendite rakendamine sõltub suurel määral spetsialistide olemasolust KOV-s ja koostöövõrgustiku toimivusest. Selleks, et õigeaegselt sekkuda, on oluline riskirühmas olevate laste ja perede vajaduste märkamine. Kuna mõjutegurite ahel puudutab laste eludes kõiki valdkondi, siis preventatsioon ja varane sekkumine nõuavad koostööd nii tervise, hariduse, sotsiaal- ja politseiteenistuste kui ka vabatahtlike organite vahel⁸⁰.

Järvamaal on võrgustiku koostöö arendamine võetud prioriteetseks ülesandeks ning otsitakse võimalusi alaealiste õigusrikkumiste põhjuste väljaselgitamiseks ning nende abistamiseks. Järva Maavalitsuse AK on tegelenud võrgustiku kaasamisega järjepidevalt. „Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni kuriteoennetusliku tegevuse arengukavas aastateks 2008- 2011”⁸¹ (edaspidi „Komisjoni arengukava”) arengueesmärkideks on seaduskuuleka käitumisega seotud teadlikkuse tõstmine, esmaste õigusrikkumiste ennetamine ning korduvrikkumiste ennetamine. Esmaste õigusrikkumiste ennetamiseks on planeeritud toetada sotsiaalsete toimetulekuoskustega seotud projekte ning KOV-te poolt korraldatavaid laagreid, luua lapse probleemide varaseks märkamiseks süsteem ning arendada koostööd võrgustikuliikmetega, viies läbi koolitusi võrgustiku liikmetele ja lapsevanematele. Korduvrikkumiste ennetamiseks on planeeritud sisulise ja järjepideva järelevalve läbiviimist mõjutusvahendite kohaldamise üle ning see on pandud ülesandeks AK-i sekretärile, KOV-le ja koolidele. Samuti on planeeritud juhtumikorraldaja⁸² ametikoha loomist AK-i juurde, tugiisikute leidmist ning laste töö- ja puhkelaagrite läbiviimise toetamist. Veel peetakse oluliseks lapsevanemate teadlikkuse tõstmist, koostöövõrgustiku toimimise parandamist ning AK-i liikmete kompetentsuse tõstmist.⁸³

„Komisjoni arengukavas” planeeritud koostöövõrgustiku toimimise parandamiseks viidi 2009. aastal AK-i poolt läbi võrgustikutöö seminar, mille eesmärkideks olid: võrgustikuvahelise koostöömudeli loomine; AK-i ja võrgustiku liitmine ühtseks meeskonnaks, kelle eesmärk on

---

⁷⁹Erki Korp, *et al*, *Laps- elu, probleemid ja lahendused* (Tallinn, 2002), lk 46.

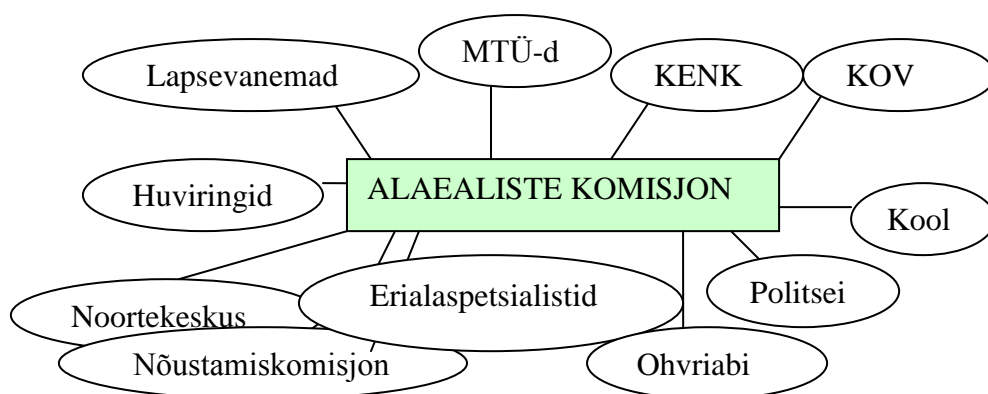
⁸⁰Little, M. & Mount, K., *Prevention and Early Intervention with Children in Need* (Cambridge, 1999), p 111.

⁸¹Komisjoni arengukava, *supra nota* 10.

⁸²Juhtumikorraldaja ülesanded: kliendi vajaduste ja võimaluste hindamine; kliendis ja/või tema elukeskkonnas muutuste esilekutsumiseks vajalike tegevuste planeerija; teenuste ja muu abi vahendaja.

⁸³Komisjoni arengukava, *supra nota* 10, LISA 11.

tegutseda alaealisest lähtuvalt leidmaks talle tõhusaim mõjutusvahend; kokkulepete kinnitamine, millistel eesmärkidel võrgustik omavahel koostööd teeb, info liikumise viis ning tagasiside toimumine tegevuste tulemuslikkusest. Hetkel ei ole võimalik seminaril kokkulepitut kuskilt kätte saada, kuna tulemusi ei ole kirja pandud. Seega korraldati küll vajalik seminar, kuid üritusel mitteosalenud võrgustikuliikmed ei pruugi olla teadlikud kinnitatud kokkulepetest ega muudest seminaril käsitletud teemadest. Ainuke väljund seminarist on võrgustikuvahelise koostöömudeli loomisel koostatud Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni võrgustiku struktuur (vt joonis 3).

Joonis 2. Järva Maavalitsuse AK-i võrgustiku struktuur

Võrgustiku struktuurist on näha, et alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks on võimalik teha koostööd paljude asutustega. Võrgustiku toimimiseks on AK-i ühe võrgustiku liikme Kesk-Eesti Noorsootöökeskuse (edaspidi KENT) eestvedamisel alates 2005. aastast kord kuus koos käinud sotsiaalvaldkonna ümarlaud. Ümarlaura kooskäimise eesmärgiks on maakonna sotsiaalse võrgustiku väljatöötamine, säilitamine ja arendamine. Sihtrühma kuuluvad KOV-te sotsiaaltöötajad, lastekaitsespetsialistid ja noorsootöötajad, kriminaalhooldusametnikud, ohvriabi spetsialistid, noorsoopolitsei, koolide psühholoogid ja sotsiaalpedagoogid, pedagoogid, huvijuhid, maavalitsuse sotsiaal- ja haridusosakonna spetsialistid jt. Teemadevaldkond, mida käsitletakse, on laierialaspetsialistide olemasolu maakonnas, uued sotsiaalteenused, lapsed ja noored, sõltlased, perevägivald, õpilasabi ümarlaud, seadused, AK-i töö, õppenõustamine jpm. Ümarlaud on teinud ettepanekuid maakonnas võrgustikutöö parandamiseks ning ka spetsialistide maakonda toomiseks. Üheks näiteks on Järvamaa Haiglale tehtud ettepanek lastepsühhiaatri vajalikkusest, kuna hetkel ei ole võimalik Järvamaa lastel sellist teenust koha peal saada.

2. JÄRVA MAAKONNA AMETNIKUD MÕJUTUSVAHENDI KOHALDAMISEST JA VÕRGUSTIKUTÖÖ TOIMIMISEST

Käesolevas peatükis antakse ülevaade uurimuse eesmärgist, meetodikast ja valimist ning kirjeldatakse uurimuse läbiviimist. Andmete analüüsi osas analüüsitakse andmeid järgmiste teemade kaupa:

- alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumised Järvamaal ning neile määratud mõjutusvahendid ja karistused;
- alaealiste komisjoni saadetud alaealised ning neile kohaldatud mõjutusvahendid;
- tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ning nende rakendamise seotusest võrgustikutööga;
- alaealiste komisjoni ja võrgustiku liikmete hinnang mõjutusvahendite kohaldamisest ning võrgustikutööst.

Andmeid on esitatud ka diagrammjooniste ja tabelitena, mida on ka interpreteeritud.

2.1. Uurimustöö eesmärk, meetodika ja valim

AK-i põhiülesandeks on oma haldusterritooriumil 7-18-aastaste alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine, samuti alaealistele õigusrikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelevalvetuse ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine. Toimiva AK-i eelduseks on professionaalne võrgustikutöö. Järva Maavalitsuse AK-i ennetustöö prioriteetideks on AK-i koostöövõrgustiku toimimise parandamine, seaduskuuleka käitumisega seotud teadlikkuse tõstmine, esmaste ning korduv õigusrikkumiste ennetamine.

Uurimuse eesmärgiks on analüüsida 2007.- 2010. aasta Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktikat mõjutusvahendite kohaldamisel ning tuua välja tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ja nende rakendamise seotusest võrgustikutööga.

Püstitatud uurimisülesannete täitmiseks uuriti ja analüüsiti teema kohast kirjandust ning koostati sellest teoreetiline ülevaade. Uurimustöö empiirilises osas kasutati kvalitatiivset andmekogumismeetodit. Esmalt kogus ja analüüsis töö autor Järva maakonnas alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste statistikat. Andmeid koguti Politsei- ja Piirivalveameti (edaspidi PPA) andmebaasist ALIS. Samuti viidi läbi dokumendianalüüs, millega koguti andmeid Järva Maavalitsuse AK-i 2007.- 2010. aasta tegevusaruannetest ja istungite protokollidest alaealistele

kohaldatud mõjutusvahendite ning nende täitmise järelevalve kohta. Töö autor fikseeris andmed anonüümsena. Andmeid töödeldi Microsoft Exceli andmetöötlusprogrammiga.

Järgnevalt viidi läbi struktureeritud küsitlus alaealiste komisjoni ning võrgustiku liikmete seas (vt lisa 4). Küsimustik koostati kasutades avatud küsimusi. Küsimustiku koostamisel lähtus töö autor sellest, et sellele vastavad oma eriala spetsialistid AK-st ning maakonna spetsialistid, kelle igapäevatöö on alaealistega tegelemine läbi võrgustikutöö ning seega ka õigusrikkumiste ennetamine. Küsimustikus käsitleti järgmisi teemavaldkondi: mõjutusvahendite kohaldamine AK-s ning nende efektiivsus, võrgustiku koostöö ning ettepanekute tegemine AK-i ja võrgustiku koostöö parandamiseks alaealise ja lapsevanemaga alaealisest õigusrikkuja parimaks mõjutamiseks.

Valimisse kuulusid Järva Maavalitsuse AK liikmed, Albu VV AK-i ja Ambla VV AK-i sekretär, maakonna lastekaitse spetsialistid, sotsiaaltöötajad, lastega tegelevad politseiametnikud, psühholoogid. Küsimustik saadeti elektroonselt e-posti aadressidele, kokku 50 inimesele.

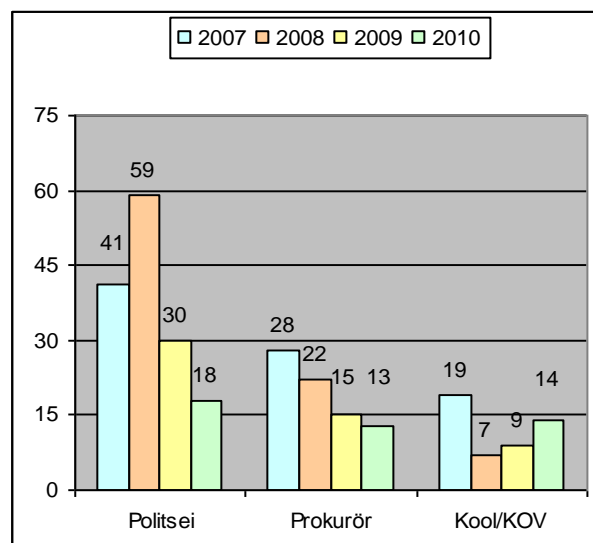
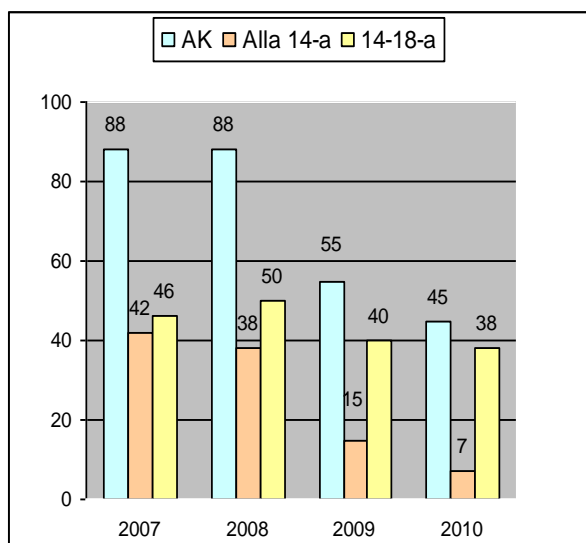
Lõputöö koostamise etapid: oktoober 2010 - lõputöö teema ja juhendaja valimine; november 2010 - veebruar 2011 - teemakohase kirjandusega tutvumine, lõputöö kava koostamine, töö eesmärgi, probleemi ja uurimisküsimuse püstitamine, küsimustiku koostamine; veebruar - märts 2011 - materjalide kogumine, küsimustiku laiali saatmine, PPA andmebaasist ALIS saadud alaealiste süütegude analüüsimine, AK-i tegevusaruannete ja istungite protokollide läbitöötamine ja analüüsimine, küsitluste vastuste analüüsimine, analüüsitud materjalidest järelduste tegemine, lõputöö kirjalik vormistamine.

2.2. Alaealiste õigusrikkumiste ja alaealiste komisjoni saadetud materjalide analüüs

Järva Maavalitsuse AK saadetud alaealiste õigusrikkumiste arv on iga aastaga vähenenud. Kui 2007. ja 2008. aastal saadeti AK-i 88 alaealiste õigusrikkumise asja, siis 2010. aastal oli see arv 45, seega peaaegu kaks korda väiksem. Alla 14-aastaste õigusrikkumisi on komisjoni saadetud kuus korda vähem, kuid 14-18-aastaste arv on püsinud vaadeldava perioodi jooksul stabiilne. Vastavalt AMVS § 14 järgi võivad taotlusi alaealiste õigusrikkumiste asja arutamiseks AK-i saata alaealise seaduslik esindaja ja seitse erinevat ametkonna esindajat. Järva Maavalitsuse AK-i on taotlusi saatnud neist kolm: politsei, prokurör, KOV (ka kool). Töö autor liitis KOV-e ja kooli poolt saadetud taotlused kokku, kuna nende taotlused puudutavad koolikohustuse mittetäitmist.

Järgneval joonisel (vt joonis 3) on välja toodud Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni saadetud alaealiste õigusrikkumiste dünaamika.

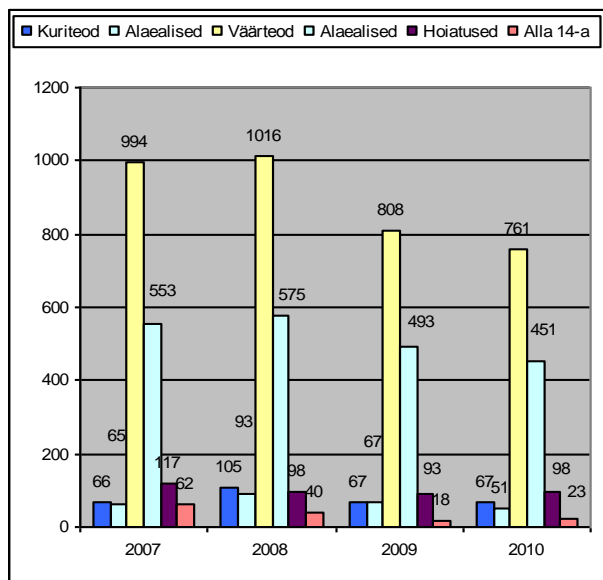
Joonis 3. Järva Maavalitsuse AK-i saadetud alaealiste õigusrikkumised (allikas: Järva Maavalitsus)

Joonis 4. Järva Maavalitsuse AK-le taotluste esitajad (allikas: Järva Maavalitsus)

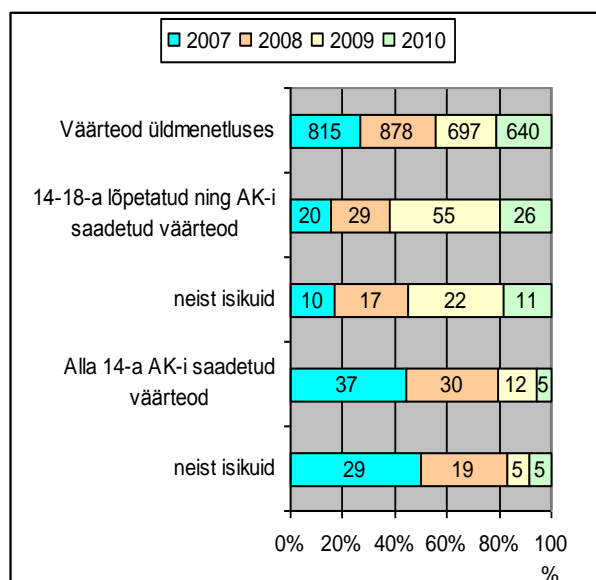
Järgmiselt jooniselt (vt joonis 4) nähtub, et võrreldes 2007. aastaga on kooli/KOV-e poolt saadetud taotluste hulk vähenenud kõige vähem - 26%, võrreldes prokuröri 53% ja politsei 56% langusega. Samas on näha, et 2010. aastal on erinevate asutuste poolt saadetud taotluste arv küllaltki ühtlane. Kõige rohkem on taotlusi AK-i saatnud politsei, kuigi võrreldes eelnevate aastatega näitab see vähenemise tendentsi.

Analüüsid alaealiste kuritegusid ja väärtegusid on näha, et alaealised panevad rohkem toime väärtegusid kui kuritegusid. Seega toob töö autor välja ainult väärtegedega seonduva analüüsi. Kuigi alaealiste poolt toime pandud väärtegede üldarv on aastatega vähenenud, on see arv ikkagi suur. Väärtegede eest on tehtud hoiatusi igal aastal stabiilselt ning neid on tehtud valdavalt liiklusreeglite rikkumiste eest. Kuigi väärtegede arv on suur, on vähenenud AK-i saadetud alaealiste arv 14-18-aastaste isikute puhul. Politsei on neile rohkem määranud karistusi, kui kohaldanud kas hoiatust või lõpetanud väärteomenetluse VTMS § 30 lg 2 alusel AK-i materjalide üleandmiseks. Seega leidis kinnitust teoorias välja toodud väide, et politseiametnikud eelkõige karistavad alaealisi väärteokorras, mitte ei leia võimalusi alaealise parimaks mõjutamiseks järgnevate õigusrikkumiste ärahoidmiseks. Politsei andmetel on AK-i saadetud neid alaealisi, kes korduvalt on tarvitanud alkohoolset jooki või tubakatoodet, toime pannud avaliku korra rikkumisi koolides või vargusi ja

lõhkumisi. Järgnevalt jooniselt on näha, et väärtegade puhul on korduvust palju (vt joonis 5). Samuti on näha, et vähenemise tendentsi näitab alla 14-aastaste poolt toime pandud väärtegade arv. Süüvõimetuid alaealisi on saadetud AK-i mõjutusvahendite kohaldamiseks 2010. aastal seitse korda vähem kui 2007. aastal (vt joonis 6).

Joonis 5. Alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumised Järva maakonnas (allikas: PPA)

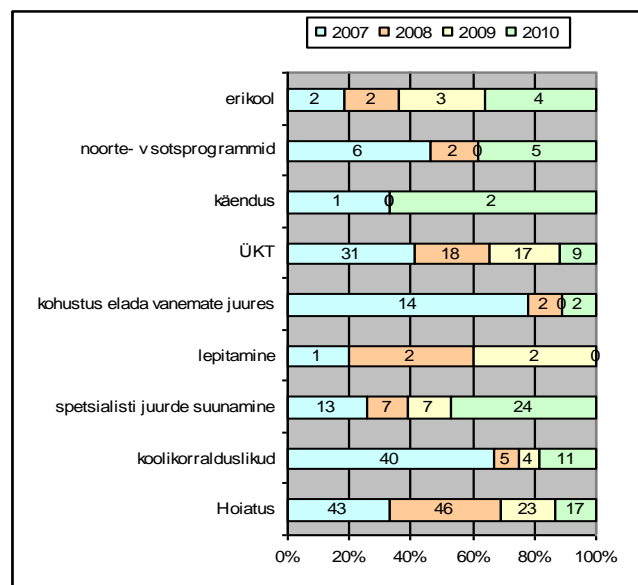
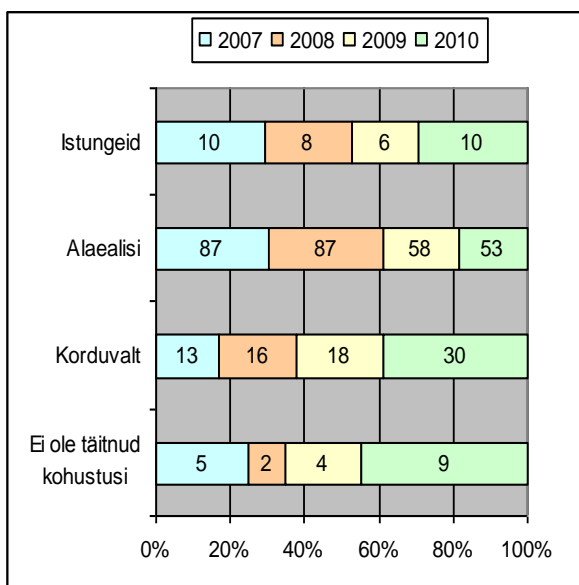

Joonis 6. Alaealiste poolt toime pandud väärted ning AK-i suunatud 14-18-aastased (allikas: PPA)

Lõputöö autori hinnangul on otsus AK-i saatmise kohta tehtud selle põhjal, kas alaealine on varem toime pannud õigusrikkumisi, mille eest on teda karistatud rahatrahviga või kas mitu erinevat õigusrikkumist on toime pandud lühikese perioodi jooksul. Seega on AK-i saadetud üheaegselt mitu ühe alaealise poolt toime pandud õigusrikkumist. Sellistel juhtudel on AK-is kohaldatud mõjutusvahenditena kas hoiatust, ÜKT-d või spetsialisti juurde vestlusele suunamist. Peale AK-is mõjutusvahendite kohaldamist ei ole 60-st alaealisest ainult 17 rohkem õigusrikkumisi toime pannud. Seega võib järeldada, et ainult veerandile alaealistest on esmane mõjutusvahend mõjunud. Ülejäänud jätkavad kas alkoholi või tubakatoodete tarvitamist. Analüüsidest peale AK-is käimist toime pandud väärtegusi, siis võib järeldada, et töö alaealistega ei ole olnud järjepidev. Politsei on üldjuhul alaealisele järgnevate õigusrikkumiste korral uuesti määranud karistuseks rahatrahvi ning AK-i on alaealisi saadetud üksikutel kordadel. Politsei on toiminud hetkel rohkem õigusmudeli järgi ning karistanud last tema tegude eest rahatrahviga, kuigi on teada, et see tulemust õigusrikkumiste ennetamiseks ei anna. Töö autor on teinud järelduse, et edaspidi tuleks järgida teoorias käsitletud

hooldusmudelit ja alaealise õigusrikkumiste toime panemise põhjuse välja selgitamisele kaasama KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltööpetsialisti, AK-i ja teisi võrgustikuliikmeid. Seega tuleks alaealine uuesti suunata AK-i ning temaga tuleb edasi aktiivselt tegeleda läbi võrgustikutöö.

Järgnevalt toob töö autor välja Järva Maavalitsuse AK-i istungite protokollide analüüsi. Uurimistöö käigus analüüsiti kokku 34 istungi protokollid ning nelja aasta jooksul osales istungitel kokku 285 alaealist. Järgnevatelt joonistelt on näha AK-i istungitel osalenud alaealiste arv, kui palju on korduvalt istungil käinud ning milliseid mõjutusvahendeid on alaealistele kohaldatud (vt joonis 7; joonis 8).

Joonis 7. Järva Maavalitsuse AK-i istungid (allikas: Järva Maavalitsus)

Joonis 8. Ülevaade alaealistele kohaldatud mõjutusvahenditest (allikas: Järva Maavalitsus)

Protokollidest selgus, et ühel istungil arutatud alaealiste arv on 2010. aastal keskmiselt väiksem, kui eelnevatel aastatel. Kui 2010. aastal oli keskmine istungil osalenute arv 5,3 alaealist istungi kohta, siis 2009. aastal oli keskmine arv 9,6 alaealist istungi kohta. Kõige rohkem osales ühel päeval istungil 19 alaealist. Protokollidest selgus, milliseid mõjutusvahendeid alaealistele kohaldati.

Samuti nähtus protokollidest, et alaealisi on istungitele kutsutud korduvalt. AMVS § 9 lg 2 järgi kutsutakse alaealised uuesti AK-i kui nad ei täida neile pandud kohustusi, st neile eelnevalt kohaldatud mõjutusvahend on täitmata. Töö autor pidas korduvalt kutsutud alaealiste hulgas silmas ka neid, kes on AK-i saadetud korduvate õigusrikkumiste puhul. Kuigi AK-i saadetud alaealiste arv on aastatega vähenenud, siis nende alaealiste arv on kasvanud, keda on komisjoni korduvalt

kutsutud. Töö autor leiab, et korduvust ei saa siiski probleemiks pidada, vaid pigem positiivseks näitajaks, sest järelikult on hakatud võrgustiku poolt rohkem koostööd tegema ning otsima võimalusi alaealiste parimaks mõjutamiseks. Samas on see toimepandud väärtegade hulgaga võrreldes liiga väike osa ja politseil on koostöö parandamisel oluline roll. Politsei peab analüüsima alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumisi ning mitte kergekäeliselt alaealisi karistama. Protokollidest nähtus, et otsuse tegemisel arvestati alaealise õigusrikkumist, korduvust, alaealise suhtumist õigusrikkumisesse ning ka tema ja pere üldist tausta. Jooniselt 8 on näha, et alaealistele on kohaldatud kõige rohkem hoiatust, spetsialisti juurde suunamist, ÜKT-d ja koolikorralduslikke mõjutusvahendeid. 2010. aastal on spetsialisti juurde suunamist kohaldatud kõige enam kordi. Võrreldes eelnevate aastatega on kohaldatud vähem ÜKT-d ja hoiatust. Samas läbi aastate on selliste mõjutusvahendite nagu lepitamine, käendus ja noorte- ning sotsiaalprogrammides osalemise kohaldamine minimaalne. Sellest saab järeldada, et AK-i liikmed on lähtunud otsuse tegemisel sellest, milliseid mõjutusvahendid on mõjusamad. Järvamaal on spetsialiste vähe, kuid siiski on kõige rohkem kohaldatud spetsialisti juurde suunamist. Protokollide analüüsist nähtus, et AK-s anti perele soovitusel milliste spetsialistide juurde võiks pöörduda kas maakonnas või mujal piirkondades ning valik jäi lapsevanema otsustada. Seda ei olnud võimalik kontrollida, kui paljud alaealised kohaldatut mõjutusvahendit täitsid, kuna analüüsitud protokollides oli harva märgitud mõjutusvahendite täitmist. Teoorias käsitletud „Komisjoni arengukavas” on küll korduvrikkumiste ennetamiseks planeeritud sisulise ja järjepideva järelevalve läbiviimine kohaldatud mõjutusvahendite täitmise üle, kuid realselt seda tehtud ei ole. Tihti selgus alles alaealise uue õigusrikkumise asja arutamisel, et eelnevalt kohaldatud mõjutusvahend on täitmata.

Kuigi AK-i põhitegevus peaks olema kriminaalpreventiivse töö koordineerimine on Järva Maavalitsuse AK-l jäänud see tahaplaanile, kuna tegeletakse rohkem tagajärgedega. Järva Maavalitsuse AK-i 2007.- 2010. aasta tegevusaruannetest ja istungite protokollidest selgus, et AK ei rahasta enam 2010. aastast KOV-e poolt korraldatavaid kriminaalpreventiivseid projekte. Kuigi 2011. aasta on juba käes, on „Komisjoni arengukavas” välja toodud ennetustegevused paljuski tegemata ressursside puudumise põhjendusega. Esmaste õigusrikkumiste ennetamiseks planeeritud sotsiaalsete toimetulekuoskustega seotud projektide ning KOV-te poolt korraldatavate laagrite toetamine lõpetati seoses ressursside puudumisega, samuti ei ole tegeletud lapse probleemide varaseks märkamiseks süsteemi loomisega. Samuti on loomata planeeritud juhtumikorraldaja ametikoht AK-i juurde, ei ole leitud tugiisikuid ning lõpetatud on laste töö- ja puhkelaagrite läbiviimise toetamine. Seega võib järeldada, et arengukavad on koostatud ideaalsed mõjutamaks õigusrikkumiste vähenemist, kuid reaalseid tegevusi ei ole nendele järgnenud.

2.3. Järva maakonna ametnike küsitluste vastuste analüüs

Küsitlusele vastas 17 ametnikku ning töö autor jagas nad kolme gruppi. Esimesse gruppi kuuluvad seitse ametnikku, kes oma põhitöö kõrvalt on ka AK-de liikmed: lastekaitsepspetsialist, noorsootöö- ja lastekaitsepspetsialist, psühholoog, noorsoopolitseiameetnik, KOV-e sotsiaalosakonna juhataja, kooli direktor ja AK-i sekretär. Teise gruppi kuuluvad kuus sotsiaalvaldkonna spetsialisti ning üks psühholoog: lastekaitsepspetsialist, sotsiaal- ja haridusnõunik, neli sotsiaalnõunikku ning koolipsühholoog. Kolmandasse gruppi kuuluvad kolm politseiameetnikku, kes on spetsialiseerunud alaealiste kriminaalmenetlusele. Nende tööülesandeks on alaealiste suhtes ning poolt toime pandud kuritegude menetlemine ning nad ei ole noorsoopolitseiameetnikud. Grupid nimetati järgmiselt: AK-i liikmed, spetsialistid ja politseiameetnikud. Küsitlus oli anonüümne ning vastuseid analüüsi gruppide kaupa. Tulemuste analüüsi juures toodi välja ka tsitaate küsitlustest, mis väljendasid olulisi ja teistest erinevaid mõtteid. Respondentidest kõige lühem tööstaaž oli kolm aastat ja kõige pikem 20 aastat, AK-i liikmete keskmine tööstaaž oli kaheksa aastat, spetsialistide keskmine tööstaaž 11 aastat ning politseiameetnike keskmine tööstaaž üheksa aastat. Küsitluses oli 12 sisulist küsimust.

Alaealistele kohaldatavaid mõjutusvahendeid teadsid üldiselt kõik vastanud. AK-i liikmed tõid välja kõik AMVS § 3 lg 1 ette nähtud mõjutusvahendid, mis on toodud välja teoreetilises osas (vt lisa 4). Kooli direktor nimetas mõjutusvahenditena ka „*perenõustamine, pikapäevarühma määramine, õpilaskoduga kooli saatmine*”. Neid kohaldatakse vastavalt spetsialisti juurde suunamisel või koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamisel.

Spetsialistidest kaks nimetasid ära kõik seadusest tulenevad mõjutusvahendid. Ülejäänud nimetasid mõjutusvahendeid osaliselt. Välja võib tuua seda, et mõjutusvahenditena nimetati veel selliseid vahendeid, mida kasutatakse alaealiste mõjutamiseks kooli, politsei ning KOV-e poolt. Koolipsühholoog nimetas „*nüüdsest vanemate trahvimine ja muud sõlmitud kokkulepped*”. Sotsiaal- ja haridusnõunik nimetab küll noorteprogramme, kuid samas ütleb, et nende kohta info puudub. Sotsiaalnõunik 2 nimetab mõjutusvahendina „*suunamine lastekodusse*”. Sotsiaalnõunik 4 nimetab mõjutusvahenditena „*tunnikülustuslehtedele allkirjade kogumine, essee kirjutamine*”, mis on kohaliku AK-i praktikast tulenev.

Politseiameetnikest üks oskas nimetada kõik mõjutusvahendid, kaks politseiameetnikku on nimetanud neid, mida nad on kuulnud, et alaealistele on kohaldatud.

Vastustest võib järeldada, et mõjutusvahendeid teatakse paremini AK-i liikmete poolt, mis on ka loogiline, kuna AK-i pädevuses on mõjutusvahendite kohaldamine. Samas spetsialistid ja politseiameetnikud on nimetanud neid mõjutusvahendeid, mida on praktikas alaealistele rohkem

kohaldatud ning mida ka üldsuse poolt rohkem arvatakse, mida AK teeb - „saadab lapsi erikooli”. Järgnevas tabelis (vt tabel 2) on näha spetsialistide ja politseiametnike poolt nimetatud mõjutusvahendid.

Tabel 2. Spetsialistide ja politseiametnike poolt nimetatud mõjutusvahendid

Spetsialistid ja politseinikud	Hoiatus	Kooli-korraldus-likud	Vestlusele suunamine	Kohustus elada kodus	Lepitamine	Käendus (tugi-isik)	ÜKT	Noorte- ja sots. Programmid	Erikooli suunamine
Koolipsühholoog			X			X	X		X
Lastekaitse spetsialist		X		X			X		
Sotsiaal- ja haridusnõunik					X			X	X
Sotsiaalnõunik 1	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sotsiaalnõunik 2	X	X	X		X	X	X	X	X
Sotsiaalnõunik 3	X		X	X	X		X	X	
Sotsiaalnõunik 4	X		X			X	X	X	X
Politseiametnik 1	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Politseiametnik 2	X		X				X		X
Politseiametnik 3	X		X				X		X

Järgnevalt uuriti milliseid tegureid arvestatakse respondentide arvates mõjutusvahendite määramisel. AK-i liikmed vastasid, et arvestatakse eelkõige alaealise süütegu, kas tegu on heastatud, alaealise suhtumist, teo motiive, korduvust, samuti käitumist koolis, huvitegevusi. Toodi välja pere tausta arvestamist: „lastevanemate koostöö”, „keskkonda, kus laps kasvab” ning „kodu või lähedaste tugi talle ning suhted peres”. Samuti arvestatakse mõjutusvahendi tõhusust ning selle rakendamise võimalusi.

Spetsialistid olid samuti arvamusel, et eelkõige arvestatakse alaealise tegu, tema suhtumist, varasemaid rikkumisi, iseloomustust ning keskkonda, kus alaealine kasvab. Oluliseks peeti ka seda, et mõjutusvahend oleks tõhus. Sotsiaal- ja haridusnõuniku arvamus: „Oluline, et mõjutusvahend oleks tõhus. Ja see peaks olema põhiline tegur. Mõjutusvahendi määramisel annavad kõik osapooled oma arvamuse, millest kokkuvõttes saab konsensuslik otsus.” Sotsiaalnõunik 4 arvamus: „Kindlasti arvestatakse kui tõsise probleemiga on tegemist- kas see oli ühekordne rumal tegu või on teadlikult tehtud pahateoga. Kas noor saab aru, et tegi valesti ja kas oskab teha järeltulevate edaspidiste probleemide vältimiseks. Ehk ka seda, mis mõjuks just sellele konkreetsele noorele kõige paremini.”

Politseiametnikud 2 ja 3 arvasid, et arvestatakse tegu, eelnevaid rikkumisi ja eelnevate karistuste mõju. Politseiametnik 3 arvas ka, et arvestatakse pere sotsiaalset tausta ning iseloomustust.

Mõjutusvahendi eesmärgiks ei ole alaealise karistamine, vaid võimalus kaasabi osutamisel alaealise resotsialiseerumisele ning tema järgnevate õigusrikkumiste ennetamine. Seega tuleks mõjutusvahendi valikul lähtuda sellest, et see alaealisele mõjuks ja ta enam õigusrikkumisi toime ei paneks. Respondentidest AK-i liikmed ja spetsialistid on vastanud oma kogemuste põhjal ning lõputöö autori arvates arvestatakse mõjutusvahendi määramisel õigeid tegureid.

Mõjusaima mõjutusvahendi kohta arvasid AK-i liikmed, et see on täiesti individuaalne ning seega oleneb alaealisest, tema arusaamadest, väärtushinnangutest, arengutasemest. Kooli direktori arvamus: *„Üsna hästi on mõjunud põhjalik ja rahulik arutelu juhtunu üle. Kui alaealine osaleb arutelus partnerina, mitte karistatavana, siis on lootust, et ta ka mingeid positiivseid järeldusi teeb.”* AK-i sekretäri arvamus: *„Kui alaealine on sooritanud ühekordse kergema õigusrikkumise, ta väga kahetseb seda ning on saanud aru millised on tagajärjed, siis piisab hoiatusest. Kui alaealisel on probleeme koolis, vanematega, sõpradega, ta suhted on sassis, siis on tõhusaim mõjutusvahend vestlus spetsialisti juures.”* ÜKT-d on maininud mõjusaima mõjutusvahendina kaks respondenti ning ühe arvates oleks mõjusaim noorteprogrammid. Noorsoopolitseiametniku arvamus: *„Mõjusaim oleks noorteprogrammid – kuid need meie maakonnas praktiliselt puuduvad”.* Sotsiaalosakonna juhataja arvamus: *„Vaieldamatult kardetakse kõige rohkem erikooli suunamist. (Erikooli samastatakse noortevanglaga ja ollakse veendunud, et seal kujunetakse lõplikult kurjategijateks).”*

Spetsialistid olid samuti arvamusel, et mõjutusvahendi mõjususe oleneb alaealisest. Mõnele piisab hoiatusest, kuid mõnele mitte ükski. Samas on toodud välja ka selliseid näiteid, kus aitab ainult erikool. Sotsiaal- ja haridusnõuniku arvamus: *„Oleneb õigusrikkumisest. Kui on õigusrikkumine seotus kriminaalkaristusega - siis ilmselt erikool.”* Tõhusateks peeti ÜKT-d, noorteprogrammide kohta arvati ka, et need võiks olla tõhusad, kuigi neist midagi konkreetselt ei teata. Erialaspetsialistide kohta arvati samuti, et need on mõjusad. Sotsiaal- ja haridusnõuniku arvamus: *„Ja muidugi erialaspetsialisti poole suunamine, see peaks olema kohustuslik”.* Sotsiaalnõuniku 2 arvamus: *„Suunamine eriala spetsialisti juurde – oskab lapsega kõige paremini käituda”.* Seda kinnitab ka koolipsühholoogi arvamus: *„Otsida põhjuseid, tugiisikuid, kes võiksid teda aidata edaspidi. Arvan, et analüüs ja rääkimine on esialgu kõige mõjusamad. Kui on korduv probleem, siis oleks hea kui oleks võimalus tal töötada grupis, kus rikkuja saab ka teistsuguseid väärtushinnanguid, ehk kõige mõjusam vahend on, kui õpilasel saab mõjutatud mõtlemine,*

arusaamine ja väärtushinnangud. ALT – programmi⁸⁴ suunamine võiks näiteks üks mõjutusvahend olla.”

Politseiametnike arvamused olid erinevad. Politseiametnikud 1 ja 2 arvasid, et esialgu piisaks hoiatusest ehk alaealisega rääkimisest. Politseiametnik 1 arvamus: „Hoiatus – öeldakse ju, et räägi inimesega. Väga sageli puutun oma töös kokku lastega, kellega vesteldes selgub, et neile pole piisavalt pööratud tähelepanu, neil pole kellegagi rääkida (peresuhted halvad, õpetajad ei hooli jne).” Politseiametnik 3 arvates on mõjusaim vahend erikooli suunamine: „Distsiplineerib ja võtab nõ osaliselt ka vabaduse ise edasi iseseisvalt tegutseda.”

Enamus respondentidest on arvamusel, et esmakordse õigusrikkumise korral piisab hoiatuse kohaldamisest. Võrreldes uuringuga „Käitumisraskustega noored”⁸⁵ peetakse ka Järvamaal mõjusaks mõjutusvahendiks alaealise suunamist vestlusele spetsialisti juurde. Kuna spetsialiste maakonnas napib, siis soovitatakse alaealisel pöörduda ka koolis töötavate psühholoogide või sotsiaalpedagoogide juurde. Lõputöö kirjutamise ajal oli Järva maakonnas 19 kooli kohta olemas viis sotsiaalpedagoogi ja neli psühholoogi, kellest kaks on ka KENK-s tegutsevad psühholoogid. Sotsiaalpedagoogid ja psühholoogid on olemas osades gümnaasiumides, kuid põhikoolidel selliseid spetsialiste pole. Kui paar aastat tagasi olid nimetatud spetsialistid olemas kõigis seitsmes Järvamaa gümnaasiumis, siis hetkel on olukord halvenenud, kuna näiteks maakonna keskuse Paide kahe gümnaasiumi peale on üks psühholoog, töötades mõlemas koolis nädalas kaks päeva. Sotsiaalpedagoog on olemas mõlemas koolis nädalas neli päeva. Teistes maakonna gümnaasiumides on olemas kas sotsiaalpedagoog või psühholoog. Seega on maakonnas puudus sotsiaalpedagoogide, psühholoogide ning psühhiaatri teenuse järele. Samuti puudub spetsialist, kes tegeleks pereteraapiaga.

ÜKT kohta arvati samuti, et see on mõjus mõjutusvahend. Ka toodi välja, et tugiisikute leidmine alaealiste edaspidiseks toetamiseks on oluline, mis on välja toodud ka „Komisjoni arengukavas”⁸⁶ ennetamiseks korduvaid õigusrikkumisi. Tuntakse puudust maakonnas toimuvatest sotsiaalprogrammidest. Uueks võimaluseks oleks koolipsühholoogi poolt välja pakutud ALT-programm, mille koolituse on läbinud kaks kooli psühholoogi ja lõputöö autori hinnangul sobiks see vägivallega seotud õigusrikkumiste puhul alaealistele sotsiaalprogrammi suunamiseks. Lõputöö autor ei nõustu sotsiaal- ja haridusnõuniku ning politseiametnik 3 arvamusel, et alaealisele mõjub kõige paremini erikooli suunamine. Lõputöö autori arvates on enamus kasvatus eritingimusi

---

⁸⁴ Aggressiivsuse Leevendamise Treeningprogramm nimega Bumerang, mis on mõeldud 6-9 klasside õpilastele. Programmis õpetatakse uusi mõtlemis- ja käitumismalle.

⁸⁵ Rannala jt, Käitumisraskustega noored, *supra nota* 41.

⁸⁶ Komisjoni arengukava, *supra nota* 10, LISA 11.

vajavate õpilaste kooli suunatud alaealistest pärit peredest, kus vanemate poolt on jäetud lapse kasvatamise ja hooldamise kohustused täitmata ning esmalt tuleks leida võimalus vanemate koolitamiseks, mida näeb samuti ette „Komisjoni arengukava”⁸⁷ esmaste ja korduvate õigusrikkumiste ennetamiseks.

Küsimusele, milline mõjutusvahend ei suuda alaealist mõjutada, oli samuti erinevaid arvamusi. AK-i liikmed arvasid, et aeg-ajalt tuleb ette kus ükski mõjutusvahend ei ole andnud tulemust. Seega tuleb arvestada iga mõjutusvahendi kohaldamisel konkreetset alaealist ja juhtumit. Sotsiaalosakonna juhataja arvamus: „*Ei ole mõtet määrata mõjutusvahendit, mille kohta on juba ette näha, et see ei anna loodetud efekti. Seetõttu on tähtis komisjoni istungil aru saada, millised on alaealise isikuomadused, et määrata võimalikult tõhus mõjutusvahend.*” AK-i sekretäri arvamus: „*Ei saa öelda, et mõni mõjutusvahend ei mõjuta alaealist, kuid arvan, et alaealise erikooli suunamine on juba tagajärg, mitte mõjutusvahend. Ma arvan, et erikool ei suuda mõjutada alaealist*”. Ebatõhusateks peeti ka lepitust, kuna AK-i jõudmise hetkeks on olukord üldjuhul juba lahendatud. Kaks respondenti arvasid, et kõige vähem mõjutab alaealist rahaträhv, kuna alaealised ei maksa seda ise.

Spetsialistide arvates võivad kõik mõjutusvahendid olla tulemuslikud, kui nende kohaldamisel järgneb ka mõjutusvahendi täitmise kontroll. Koolipsühholoogi arvamus: „*Sellele ei saa üheselt vastata. Mis ühele mõjub, see teisele ei pruugi mõjuda. Peaasi, et mõjutusvahendi kasutamist kontrollitakse, analüüsitakse, töö peab olema järjepidev ja selle lapsega on vaja ka tööd teha pärast mõjutusvahendi lõppemist*”. Korduvrikkumiste puhul ei peeta hoiatust mõjuvaks mõjutusvahendiks.

Politseiametnikud olid arvamusel, et kui on õigesti valitud mõjutusvahend, siis see ka mõjub ning juba komisjoni ette kutsumine mõjub. Politseiametnik 3 arvas, et: „*Koolikorralduslikud mõjutusvahendid ei anna tulemust, kuna laps niigi peaks viibima igapäevaselt koolis, siis tema jaoks on keskkond igapäevane, vaid väikeste korralduslike muudatustega, seega ta ei võta seda tõsiselt.*”

AK-i liikmed pidasid ebatõhusaks mõjutusvahenditeks lepitust ning seda on näha ka eespool olevalt jooniselt (vt joonis 7), et AK-i poolt on seda alaealistele kohaldatud üksikutel juhtudel. Põhjuseks on see, et materjalid jõuavad AK-i hilja ning alaealised on vahetult peale sündmuse toimumist juba omavahel ära leppinud. Käenduse kohaldamise puhul on probleemiks see, et ei ole otsitud alaealise võrgustikust selliseid inimesi, kes sobiksid ja tahaksid alaealisele käendajateks olla. Spetsialistide arvamus kinnitab veel kord teoreetilises osas käsitletud järjepideva järelevalve vajadust

---

⁸⁷ Komisjoni arengukava, *ibid*, LISA 11.

mõjutusvahendite kohaldamise üle, kuna mõjutusvahenditel on mõju sellisel juhul, kui selle täitmisele järgneb järelevalve. Hetkel ei saa järelevalvet järjepidevaks nimetada, kuna paljudel juhtudel selgub alles järgmise õigusrikkumise arutelul, et alaealine ei ole talle eelnevalt pandud kohustusi täitnud - käimata on spetsialisti vastuvõtul, tegemata on ÜKT või ei täideta muid AK-is pandud kohustusi.

Järgnevalt uuriti vastust küsimusele millised mõjutusvahendid on küll mõjusad, kuid mingil põhjusel ei ole Järvamaal võimalik kohaldada. AK-i liikmed tõid välja, et ei ole võimalik alaealist suunata spetsialisti juurde vestlusele. Seda just lastepsühhiaatri näol, kuna Järvamaal puudub selline teenus. Oleneb ainult vanematest, kas nad otsivad võimalusi minemaks Tallinnasse, Tartusse või mujale, kus spetsialisti teenus on kättesaadav. Samuti puuduvad noorte- ja sotsiaalprogrammid, mis oleksid ka mõjusad. Lisaks toodi välja käenduse kohaldamine, kuna puuduvad inimesed, kes oleks läbinud mentorikoolituse ja tahaksid selles süsteemis töötada. Probleemiks tuuakse ka seda, et paljud tõhusad mõjutusvahendid vajavad finantseerimist kas vanemate või KOV-e poolt ning selleks puuduvad vajalikud vahendid. Koolikorralduslikke mõjutusvahendeid ei ole samuti võimalik kohaldada, kuna puuduvad käitumisraskustega õpilaste klassid.

Spetsialistid tõid välja, et noorteprogrammid võiksid olla tõhusad, kuid nad ei tea, et neid Järvamaal oleks. Samuti leiti, et probleemiks on vajalike spetsialistide puudus. Leiti ka, et erikoole pole, kuhu alaealist suunata. Sotsiaaltöötaja 4 arvamus: *„Meil on spetsialistide puudus, ei saa tegeleda terve perega süsteemselt, samuti ei ole meil võimalik suunata õigusrikkujaid spetsiaalsetesse noorteprogrammidesse. ÜKT läbiviimine sõltub KOV-st, kas seal on inimene, kes võtab asja juhendada ja kui tõsiselt ta seda teeb.”*

Politseiametnikel puudub info ning nad ei oska öelda, milliseid mõjutusvahendeid ei ole võimalik alaealistele kohaldada. Politseiametnik 2 arvamus: *„Ehk erialaste spetsialistide juurde suunamine. Neid pole eriti Järvamaal ja arvan, et oma tegemistest ei taha alaealised kohaliku spetsialistiga rääkida, arvavad, et räägitu tuleb välja.”*

Vastustest järeldub, et võrreldes üldise Eesti olukorraga on Järvamaal probleemid mõjutusvahendite kohaldamisel sarnased. Puudus on spetsialistidest ning eriti tuntakse puudust lastepsühhiaatrist, mis on Järvamaal olnud juba aastaid probleemiks ning võrgustik on Järvamaa Haiglale koostanud taotluse lastepsühhiaatri teenuse vajaduse järele, kuid praeguseks ei ole probleemile lahendust leitud. Samuti toodi välja seda, et puudus on mentoritest, sotsiaalprogrammidest ning ÜKT kohaldajatest. Kriminaalpoliitika üheks põhimõtteks oli, et süütegusid ei ole võimalik vältida või märgatavalt vähendada üksnes kriminaal-, justiits või riigivõimu abil ning ennetustöösse tuleb kaasata KOV-d, majandusringkonnad ja ühiskondlikud organisatsioonid. Kui KOV-d on võrgustikutöösse aktiivselt kaasatud, siis majandusringkondade ja ühiskondlike organisatsioonide

kaasamisega see nii ei ole. Selleks oleks vaja teha aktiivselt koostööd võrgustikuga ning korraldada infopäevi, koolitusi asutustele, organisatsioonidele, leidmaks neid, kes oleksid nõus võrgustikuga liituma ning koostööd tegema alaealisele mõjutusvahendite kohaldamisel ÜKT, noorteprogrammide korraldamise või tugisikuks olemise näol. Hetkel on leitud üksikuid koostööpartnereid isiklike tutvuste põhjal.

Järgnevad küsimused käsitlevad võrgustikutööd ning töö autor analüüsib, kuidas on respondendid võrgustikuga seotud ning kuidas nad hindavad võrgustiku koostööd.

AK-i liikmed ning spetsialistid leidsid kõik, et nad on võrgustikuga seotud nii oma igapäevatööd tehes, kui ka läbi AK-i tegevuste. AK-ga suheldakse juba enne istungi toimumist. Kõik spetsialistid teevad koostööd erinevate asutustega- koolide, KOV-te, politseiga, samuti töö peredega. Sotsiaalnõunik 4 arvamus: „*Võrgustik toimib eri tasandil – on vallasisene spetsialistide ring ja on maakondlik. Olemasolevate inimestega on koostöö väga hea, lihtsalt inimesed on väga hõivatud ja me ei suuda teha süstemaatilist tööd probleemsete peredega.*”

Lõputöö autorile oli üllatuseks, et vastanud politseiametnikud arvasid, et nemad ei ole võrgustikuga kuidagi seotud. Politseiametnik 1 ei saa aru, mida mõeldakse võrgustiku all ning teised kaks ütlevad, et nad ei olegi võrgustikuga seotud ja kokkupuude täiesti puudub. Teoreetilises osas välja toodud AK-i võrgustiku struktuurist (vt joonis 3) on näha, et kõik vastanud ametnikud on selles esindatud, samuti politsei. Uuringus osalenud politseiametnikud, kes tegelevad igapäevaselt alaealistega läbi kriminaalmenetluse, on kindlasti võrgustikutöö oluline osa, kuigi nad ise seda ei arvanud. Oma igapäevastes tööülesannetes kaasavad nad spetsialiste alaealiste ülekuulamisele, kuna menetlusnormid näevad seda ette. Alaealisega vesteldes ning menetlustoiminguid läbi viies tuleb kindlasti välja erinevaid põhjuseid, miks alaealine on kuriteo toime pannud. Seega on oluline kaasata võrgustikuliikmeid järgnevate õigusrikkumiste ärahoidmiseks. Kuna politseiametnikud ei tea, kes kuuluvad võrgustikku, siis ei olegi võimalik koostööd teha.

AK-i ja võrgustiku koostööd hindavad AK-i liikmed võrdselt heaks ja rahuldavaks. AK-i sekretär arwab, et: „*Rahuldav. Parema, kui varasemalt. On võimalik muuta veel tõhusamaks.*” Leitakse, et koostöö sõltub kohati KOV-st, mõnes kohas hea, teises jätab soovida. Noorsootöö- ja lastekaitse spetsialist toob välja, et: „*Vahest ei ole kooli esindaja koostööst huvitatud, teinekord lapsevanem. Spetsialistide kaasamine on puudulik, kuna maakonnas puudub teatud erialadel inimene.*”

Spetsialistid arvavad, et koostöö on hea ning koostöö oleneb juhtumist, mõnikord toimib ja mõnikord mitte. Lastekaitse spetsialist arwab, et: „*Järvamaal on koostöö isegi väga hea.*” Sotsiaalnõunik 4 arvates on koostöö aastatega paranenud: „*Alaealiste komisjoni töö on muutunud*

viimaste aastatega üha paremaks. Tunnen, et komisjon on nüüd meie töös partner, et võitleme üheskoos probleemidega, mis ei ole ühiskonnas aktsepteeritavad. Varem oli komisjon tihti karistusasutus, mille kasutegur oli suhteliselt väike.” Politseiametnikud ei oska arvamust anda, kuna kogemus puudub.

Respondentide vastustest saab järeldada, et võrgustiku liikmed on tööga hõivatud ning seega ei tehta koostööd järjepidevalt ja süstemaatiliselt. Omavahel hakatakse rohkem suhtlema alles peale seda, kui alaealine on AK-i saadetud, seega kui probleemid on juba suured ning üritatakse nõ tulekahju kustutada. Samas on toodud välja, et koostöö on aastatega paranenud. Tuginedes oma kogemustele, võib lõputöö autor väita, et on väga aktiivseid sotsiaalpedagooge, koolipsühholooge, õpetajaid ja sotsiaalnõunikke, kes juba varakult kutsuvad võrgustiku kokku ning otsitakse probleemidele lahendust. Koostöö ei ole paranenud kõikide koolide ja KOV-ga ning seega on vaja teha veel palju tööd. Aastaid on räägitud erinevatele alaealistega tegelevatele ametnikele võrgustikutöö olulisusest, kuid hetkel ei saa öelda, et võrgustik toimiks probleemideta. Tihti toimub suhtlemine isiklike kontaktide kaudu ning seega on olulised KENK-i eestvedamisel toimuvad sotsiaalvaldkonna ümarlauad, kus õpitakse tundma maakonnas tegutsevaid spetsialiste ning seega paraneb ka koostöö.

AK-i liikmete arvates võiks koostöövõrgustikku kaasata asutusi, kuhu oleks võimalik suunata alaealisi ÜKT-d tegema ning samuti võiks olla vabatahtlikke litsentseeritud noortejuhte. Noorsoopolitseiametniku arvamus: *„Võrgustiku võiks kuuluda teatud juhtudel ka perearst, kahjuks puudub Järvamaal arvestatav psühhiaater.*” AK-i sekretäri arvamus: *„Praegusel juhul leian, et võrgustikus on kõikide valdkondade esindajad olemas ning uute kaasamine ei ole vajalik. Oluline on koostöö toimima panna.*”

Spetsialistide arvamustest tuli välja, et võiks kaasata rohkem perearste ning samuti soovitakse psühhiaatriga suuremat koostööd. Toonitatakse, et laste psühhiaater on võrgustikust puudu. Sotsiaaltöötaja 4 arvamus: *„Vajame noortega töötavat psühhiaatrit, samuti pereteraapia läbiviijat. Olemasolevad spetsialistid on lihtsalt väga hõivatud. Saame abi Rakverest, Viljandist, Tartust, kuid ka seal on pikad järjekorrad ning transport korduva süsteemse töö jaoks puudub (väga kallis).*” Tuuakse välja ka kooliga suurema koostöö vajadus, eelkõige sotsiaalpedagoogi vajadus ning klassijuhatajate rolli laste ja nende vanemate tugi- ja usaldusisikuna.

Politseiametnikest kaks ei oska midagi soovitada. Politseiametnik 2 leiab: *„Kuna menetlen alaealiste poolt ja vastu pandud kuritegusid, kuid küsimustik näitab, et meil pole menetlejana õrna aimugi, mida kujutab endast AK-i töö, mis on võrgustik, mis mõjutusvahendeid tavaliselt rakendatakse, kas neist on ka kasu, siis pakuks koostöövõrgustikku kindlasti menetlejaid.*”

Vastustest võib järeldada, et Järva maakonnas puuduvad võrgustikust spetsialistid, kelle juurde saaks alaealisi suunata vestlusele. Lõputöö autori arvates on oluline, et koolides oleks olemas nii sotsiaalpedagoogid kui ka psühholoogid, kelle ülesandeks oleks varakult alaealise probleemidele lahenduste otsimine ning võrgustikuliikmete kaasamine. Põhikoolides neid ei ole ning gümnaasiumides olevad spetsialistid töötavad mitmes asutuses. Seega olemasolevad spetsialistid on väga hõivatud ning kõigi alaealiste probleemide lahendamiseks ei jõuta kiiresti tegeleda. Eestis on eeskujuks võetud teistes Euroopa riikides toimiv varase sekkumise ning juhtumikorralduse töömudel. Alaealise probleemide tekkimisel sekkub juhtumikorraldaja kelle eestvedamisel otsitakse olukorra parandamiseks lahendusi ning vajadusel kaasatakse erinevaid võrgustikuliikmeid. „Komisjoni arengukavas” on planeeritud AK-i juurde luua juhtumikorraldaja ametikoht, kuid praeguseks seda tehtud ei ole, kuna puuduvad selleks ressursid. Samas vaadates AK-i korduvalt suunatud alaealisi, siis võib järeldada, et vajadus juhtumikorraldaja järele on olemas. Juhtumikorraldaja olemasolu tagaks nii järelevalve toimumise mõjutusvahendi täitmise üle, kui ka aitaks alaealisel ja tema perel leida võimalusi probleemide lahendamiseks. Hetkel üldjuhul ei tegeleta alaealiste ja nende peredega peale AK-i üldse, seega jääb keskkond muutmata ning õigusrikkumised jätkuvad.

AK-i ja võrgustiku koostööd lapsevanemaga hindasid nii AK-i liikmed kui ka spetsialistid heaks. Kuid esineb juhtumeid, kus koostöö nii hea ei ole ning siin toodi välja võrgustikutöö olulisus, eelkõige KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltööspsialisti suhtlemine lapsevanematega. Psühholoogi arvates: „Komisjon näeb lapsevanemat eelkõige istungil ja seal on koostöö AK poolset hea, tähtis on ju ka see, kas lapsevanem soovib AK-ga koostööd teha. Suur osa lapsevanema koostööst sõltub ja lasub KOV-e sotsiaaltöötajal ja muudel tugispetsialistidel.” Sotsiaalosakonna juhataja arvates: „Koostööd saab teha nendega, kes on sellest huvitatud. On lapsevanemaid, kes on koostöövõimelised ja koostöö resultaatidele orienteeritud, on ükskõikseid ja koostööst mittehuviatuid. Koostööd on valmis tegema 7 lapsevanemat 10-st, realselt teevad 5.” AK-i sekretäri arvates: „Kõik lapsevanemad ei ole valmis tegema koostööd. Hinnanguliselt on 1/3 lapsevanematest valmis tegema koostööd alaealiste komisjoni ja võrgustikuga, või siis ühe poolega. Ülejäänud koostööks ei ole valmis. Seetõttu ei saa pidada koostööd lapsevanematega heaks, pigem on koostöö halb, sest koostööpunkte pole.” Koolipsühholoogi arvates: „Eesmärgipärast tööd võiks rohkem olla, et töö selle perega ei lõppeks hetkel kui trahv on määratud või meetmete rakendamise aeg lõppenud.” Sotsiaalnõunik 4 arvates: „Komisjon oma istungil püüab küll lapsevanemat mõjutada olema oma lapsele toeks ja abiks, samas rõhutatakse vanema vastutust alaealiste tegude ja käitumise korral. Paraku on tihti nii, et probleem ongi eelkõige selles peres ja väärtushinnangud on juba kodus väga valed. Seda jaksu meil paraku enamasti pole, et mõjutada tervet peret (et ema

„*ümbel kasvata*“).” Toodi välja ka see, et praegune PGS annab võimaluse lapsevanemaid koolitada, kuid hetkel puuduvad selleks rahalised ressursid. Politseiametnikud ei oska sellele küsimusele vastata.

Lõputöö autori arvates on lapsevanemaga koostöö oluline, kuna ilma selleta ei ole üldjuhul võimalik mõjutada alaealise käitumist. Lapsevanemate koostöö sõltub KOV-e lastekaitse või sotsiaaltöötajast, kuidas perega edasi tegeletakse. Kuna hetkel ei ole võimalik lapsevanemat millegagi kohustada täitma oma kohust lapse kasvatamisel ja hooldamisel, siis on võrgustikuliikmetel oluline roll lapsevanema kaasamisel koostöö tegemiseks.

Lapsevanemad ootavad AK-i liikmete arvates AK-ilt ja võrgustikult, et suudetakse nende nn „paha laps” heaks muuta, korda teha. Samas toodi välja ka, et oodatakse lugupidavat suhtumist, abi ja mõistmist. Sotsiaalosakonna juhataja arvates: „*Eespool jagasin lapsevanemad nii, et viis teevad reaalselt koostööd ja nende ootused-lootused on komisjoni omadega sarnased. Teisest viiest kaks on vaenulikult meelestatud ja koostöö suhtes sarkastilised-ironilised. Kolm ei saa arugi, mis on lapsevanema roll, et söötmisest- jootmisest (talitamisest) on lapse kasvatamisel vähe.*” Sageli vanemad tunnistavad, et vajavad abi ja loodetakse, et vanemad tulevad õigeaegselt abi otsima. Toodi välja seda, et mõni lapsevanem ei oskagi midagi oodata.

Spetsialistide arvates on neid vanemaid, kes ootavad mõistmist ning abi probleemide lahendamiseks, kuid ka neid, kes lihtsalt ootavad, et AK ja võrgustik lahendaksid tekkinud olukorra ning kasvataksid nende last. Toodi välja, et vanemad ei näe ennast pea rollis, kes peaks pereprobleemide tekkimisel lahendusi otsima. Sotsiaaltöötaja 4 leiab, et: „*Kumab läbi arusaam, et ega nad väga viitsigi probleemiga tegeleda. Tihti rikub lapsevanem ise komisjoni töö seal samas ukse taga juba ära, kui hakkab lapsega lõõpima mõjutusvahendi üle. Olen seda ise näinud ja see teeb kurvaks.*”

Politseiametnik 2 arvab, et vanemad ootavad eelkõige abi, kuna ei oska üle pea kasvanud lapsega enam midagi peale hakata. Teised politseiametnikud ei osanud vastata.

AK-i ja võrgustiku koostööd annaks lastevanematega AK-i liikmete arvates parandada, kui võrgustik oleks ise aktiivsem lapsevanemaga suhtlemisel. KOV-s peaks probleemide tekkimisel kaardistama pere vajadused ja toimetuleku ning vajadusel kaasama teisi spetsialiste. Neli respondenti leidis, et oluline on vanemaid koolitada ja mõjutada. Sotsiaalosakonna juhataja arvates: „*Tuleks hakata koolitama lapsevanemaid (ka sunniga! Kuigi tean, et vägisi armsaks ei saada, siis laste olukorra leevendamiseks aitaks ehk seegi).* AK-i sekretäri arvates oleks võimalus vanematega koostööd teha: „*Kui lapsevanemate kohustused on kirjas seaduses*”.

Spetsialistid leidsid samuti, et koostöö paraneks siis, kui lapsevanemad saaksid aru, et nemad on lapse kasvatajad, järelvalvajad, suunajad, õpetajad jne. Sotsiaalnõunik 3 arvates saab parandada koostööd järjepidevusega: „*Võrgustikul järjepidevust, aega ja vanemate usaldust.*” Sama arvab ka Sotsiaalnõunik 4: „*Järjepidevat tööd oleks vaja rohkem teha – tagasi kutsuda, küsida tagasisidet, et pere saaks aru, et laps on nüüd jälgimisel.*”

„Kriminaalpoliitika arengusuundades aastani 2010” peeti oluliseks iga inimese enda vastutust ning kohustust ennast arendada ning kasvatada oma lastest vastutustundlikud ühiskonnaliikmed. Kuna lapsevanemad tihti ei leia aega või tahtmist ennast lapsekasvatamise teemadel koolitada, siis peaks sarnaselt PGS olema AMVS järgi võimalus lapsevanemat kohustuslikus korras suunata koolitustele eesmärgiga muuta lapsevanema suhtumist alaealise kasvatamisel ning seeläbi parandada võrgustiku koostööd alaealise õigusrikkumiste ennetamisel. Samuti rõhutati jälle, et koostöö parandamiseks on oluline roll võrgustiku liikmete järjepidevusel, mida hetkel ei ole piisavalt tehtud.

Viimaseks palus töö autor tuua välja ettepanekud, kuidas muuta AK-i ja võrgustiku koostööd alaealise ja lapsevanemaga tõhusamaks ning tulemuslikumaks. AK-i liikmetest sotsiaalosakonna juhataja: „*Kutsun üles kõiki peresid „üles leidma” pere väärtuslikumat osa – lapsi ja nendega koos tegutsema. Kahjuks suudavad, oskavad, tahavad seda teha parimal juhul jällegi need viis pere kümnest. Ülejäänutega jääb võrgustikutöö (ja nina toppimine teiste perre!) domineerima*”.

AK-i liikmed tegid veel järgmisi ettepanekuid: viia läbi erinevaid ennetavaid projekte, mis on mõeldud nii alaealistele kui ka lapsevanematele; korraldada rohkem koostööseminare AK-i ja võrgustiku spetsialistide vahel, et saada ühtseks mõisted, väärtused ja soovid; võrgustikutöö olulisuse toonitamine liikmetele; korraldada kohtumisi koolides, noortekeskustes, rääkida võrgustiku ja komisjoni tööst ning tegutsemise põhimõtetest; lapsevanematele rääkida pakutavatest tugimeetmetest; võrgustiku pidev kaardistamine; pidev infovahetus koordineerijate poolt võrgustikule; lapsevanematele infovoldik AK-st, mõjutusvahenditest, mõjutusvahendite kohaldajatest ja võrgustikust.

Spetsialistid tegid koostöö parandamiseks järgmised ettepanekud: järjepidevust ja süstemaatilisust, rohkem aja ja inimressurssi tegelemaks peredega pikemat aega; leida üles need inimesed, keda noor aktsepteerib ja austab ning kes oleks nõus olema tugiisikuks alaealisele; võimalust alaealiste programmidesse suunamist; terapeutide toomine maakonda; peale meetmete kohaldamist teha kohtumisi, analüüse; kaasata rohkem klassijuhatajaid; lapsevanemate koolitamine- loengud, programmid (seadustest tulenevad lapsevanemad kohustused, õigused; kuidas olla hea lapsevanem jne); tihe koostöö, tugev järelvalve ning tekkinud takistustest kohene teavitamine. Politseiametnike poolt ettepanekuid ei tulnud.

2.4. Järeldused ja ettepanekud mõjutusvahendite kohaldamiseks ja võrgustikutöö toimimiseks

Lõputöö uuringu eesmärgist lähtuvalt uuriti esmalt alaealiste õigusrikkumisi Järvamaal ning neile määratud mõjutusvahendeid ja karistusi. Uuringu tulemustest võib järeldada, et alaealiste poolt toime pandud süütegude arv Järvamaal on vähenenud. Võrreldes 2007. aastaga on kuritegude arv jäänud samaks, kuid väärtegude arv on langenud 23%. Süüvõimetute alaealiste poolt toime pandud väärtegude arv on võrreldes 2007. aastaga vähenenud 55%.

Politsei on AK-i üks olulisemaid võrgustikuliikmeid, kuna nende poolt saadetud taotluste arv alaealise suhtes mõjutusvahendi kohaldamiseks on võrreldes teiste institutsioonidega suurem. Kui üle Eesti on AK-i pöördumise peamiseks põhjuseks süüvõimetute alaealiste poolt toime pandud väärteod, siis Järva maakonnas on politsei poolt AK-i saadetud rohkem süüvõimelisi alaealisi. Süüvõimetute alaealistega on politseis vesteldud nende väärast käitumisest ning väärteomenetlust üldjuhul alustatud ei ole. Praktika on näidanud, et alaealised saavad oma eksimusest aru ning politsei andmetel enamus nendest uusi õigusrikkumisi toime ei pane. Seega võimalus süüvõimetut alaealist AK-i mitte saata õigustab ennast ning ettepanekuks on jätkata senist praktikat.

Lõputöö uuringu osas selgus, et süüvõimeliste alaealiste poolt toime pandud väärtegude arv on vähenenud, kuid neid on toime pandud korduvalt ühe isiku poolt. Väärtegude toimepanemise puhul on alaealisi karistatud enamus juhtudel rahatrahviga ning seda on tehtud paljudel juhtudel korduvalt. Seega rahatrahviga karistamine ei ole andnud õigusrikkumiste vähendamiseks oodatud tulemusi. Korduvate õigusrikkumiste põhjuseks võib olla see, et alaealise poolt õigusrikkumise toimepanemise korral viiakse läbi küll väärteomenetlus, kuid menetluse käigus ei selgitata välja õigusrikkumise toimepanemise põhjuseid. Töö autor leiab, et õigusrikkumiste ennetamiseks oleks vaja siiski alaealiste õigusrikkujatega vestelda põhjalikult selgitamiseks välja õigusrikkumiste tagamaid. Praegu teavitatakse õigusrikkumise toime pannud alaealisest ka KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltöõspetsialisti, kuid ei ole teada, mis sellele järgneb. Lõputöö autor teeb ettepaneku süüvõimeliste alaealiste suhtes väärteomenetluse käigus analüüsida alaealise varasemaid rikkumisi ning teha tõhusamat koostööd KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltöõspetsialistiga otsustamiseks õigusrikkumise materjalide üleandmist AK-le mõjutusvahendite kohaldamiseks järgnevate õigusrikkumiste ennetamiseks.

Järgnevalt oli lõputöö eesmärgiks selgitada välja AK-i praktika, sh võrgustiku toimimine ja järelevalve kohaldatud mõjutusvahendi täitmise üle. AK-i istungi protokollide analüüsi tulemuste järgi saab järeldada, et AK on püüdnud alaealiste õigusrikkumiste arutelul selgitada välja põhjuseid, miks on õigusrikkumised toime pandud. Alaealisele on püütud leida vastavalt võimalustele

sobivaim mõjutusvahend, mis tundub olevat kõige mõjusam. Arvesse on võetud otsuse tegemisel alaealise õigusrikkumist, korduvust, alaealise suhtumist, koolikohustuse täitmist ning ka pere ja keskkonda, kus alaealine elab. Mõjutusvahenditest on vaadeldava perioodi jooksul enam kohaldatud hoiatust, ÜKT-d, spetsialisti juurde vestlusele suunamist ning koolikorralduslikke mõjutusvahendeid. Sellest võib järeldada, et kuigi Järva maakonnas on spetsialiste vähe, on püütud alaealistele siiski kohaldada neid mõjutusvahendeid, mida on hinnatud kui mõjusamad mõjutusvahendeid. AK-i praktikast lähtuvalt ei ole eriti kohaldatud käendust, kuna sobivaid inimesi selleks ei ole suudetud leida. Samuti puuduvad noorte- ja sotsiaalprogrammid, kuid võrgustikuliikmed on teinud ettepaneku ALT-programmi kasutamist alaealiste sotsiaalprogrammi suunamiseks. Spetsialistide juurde on leitud võimalusi minna ka maakonnast välja, kuid käenduse ja sotsiaalprogrammide kohaldamine oleks vajalik koha peal.

Järjepidevat kontrolli mõjutusvahendite täitmise kohta ei ole teostatud, seega ei saa hinnata kas mõjutusvahendid on mõjunud või mitte. Samas tuli protokollide analüüsist välja, et AK-is korduvalt käinud alaealiste arv on aastatega suurenenud nende alaealiste arvelt, kes on peale AK-is käimist jätkuvalt toime pannud õigusrikkumisi. Lõputöö autori arvates tuleb võrgustiku liikmete poolt täita oma olulisemat ülesannet: tegeleda perega ka peale AK-i istungit ning teostada järjepidevat kontrolli mõjutusvahendite täitmise üle korduvate õigusrikkumiste ennetamiseks. Selleks tuleb AK-i sekretäril teha järjepidevalt järelvalvet ning suhelda mõjutusvahendite kohaldaja, alaealise ja tema perega ning anda AK-i istungitel mõjutusvahendite täitmisest AK-i liikmetele ülevaade.

Järva maakonna AK-i ja võrgustiku liikmete hulgas läbi viidud küsitlusest selgus, et AK-i ja võrgustiku koostööd hinnatakse AK-i liikmete ja spetsialistide poolt rahuldavaks ning aastatega on koostöö paranenud. Probleemiks peetakse seda, et mõjutusvahendite kohaldamisel on võrgustikus puudus teenusepakkujatest- spetsialistidest, tugiisikutest, noorteprogrammidest. Leitakse, et koostööd olemasoleva võrgustikuga tuleks muuta tõhusamaks ning leida ka uusi võrgustikuliikmeid MTÜ-de, noortejuhtide ja kindlasti spetsialistide (psühhiaater, lastepsühhiaater, perearst) näol. Seega tuleb leida võimalus maakonda tuua puudu olevate spetsialistide teenus- lastepsühhiaater ning Järva Maavalitsuse AK juurde luua juhtumikorraldaja ametikoht. Samuti AK-i poolt korraldada jätkuvalt koostööseminare AK-i ja võrgustiku spetsialistide vahel, toonitamaks võrgustikutöö olulisust liikmetele ning kaardistades pidevalt olemasolevat võrgustikku.

AK peaks olema koht, kus on eesmärgiks alaealise probleemide välja selgitamine ja lahenduste pakkumine ning edasine tegevus peaks jätkuma peale AK-i ka võrgustiku koostöös. Spetsialistid on arvamusel, et mõjutusvahendi mõju saab hinnata siis, kui on toimunud ka mõjutusvahendi täitmise kontroll. Probleemiks peetakse võrgustikus lapsevanemate passiivsust ja valesid väärtushinnanguid. AK-i suunatud laste näol on üldjuhul tegemist juba kuhjunud probleemidega, mis võivad tingitud

olla laste järelvalvetusest ning hilisest sekkumisest võrgustikutöös. Parema koostöö saavutamiseks on vajalik järjepidev ja süsteemne töö peredega ning eelkõige peeti silmas KOV-e ja koolide poolset tööd. Seega tuleb arendada võrgustiku koostööd ning peredega tegeleda juba varakult probleemide ilmnemisel ja kindlasti peale AK-i istungit ja mõjutusvahendi kohaldamist. Vanematele tuleks korraldada koolitusi laste kasvatamise ning sotsiaalsete oskuste arendamisega seonduvalt.

Vältimaks olukorda, kus lapsevanem ei ole nõus võrgustikuga koostööd tegema ning seetõttu jätkab laps õigusrikkumiste toimepanemisi kasvatamatuse ja hooldamatuse tõttu, tuleks teha ettepanek AMVS muudatuseks, et lapsevanemate kohustused ja mõjutusvahendid nende kohustuste rikkumise eest oleks kirjas.

Politseiametnike vastustest võis järeldada, et nad ei tea AK-i ja võrgustiku koostööst midagi ning nad leiavad, et nemad ei kuulu võrgustikku. Üks politseiametnikest on arvamisel, et kuna nende töö on seotud alaealiste vastu ja poolt toime pandud kuritegude menetlemisega, siis peaksid nad võrgustikus osalema. Lõputöö autori arvates on alaealiste menetlejad võrgustiku oluline osa, kuna nad puutuvad kokku alaealistega, kes on kuriteo ohvrid või ise kuriteo toimepanijad ning seega kaasama ka võrgustikuliikmeid. Eesmärk on kõigil ühine - ennetada alaealiste poolt toime andud õigusrikkumisi. Seega teeb lõputöö autor ettepaneku kaasata võrgustiku kokkusaamistele Lääne Prefektuuri Paide politseijaoskonna alaealistele spetsialiseerunud kriminaalmenetlejad, et nad oma töö tegemisel teaksid kaasata alaealise võrgustikus olevaid spetsialiste.

3. KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida 2007.- 2010. aasta Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni praktikat mõjutusvahendite kohaldamisel ning tuua välja tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ja nende rakendamise seotusest võrgustikutööga.

Eesmärkide saavutamiseks uuriti ja analüüsiti teema kohast kirjandust ning koostati sellest teoreetiline ülevaade. Uurimustöö empiirilises osas kasutati kvalitatiivset andmekogumismeetodit. Esmalt kogus ja analüüsis töö autor Järva maakonnas alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste statistikat. Samuti viidi läbi dokumendianalüüs, millega koguti andmeid Järva Maavalitsuse AK-i 2007.- 2010. aasta tegevusaruannetest ja istungite protokollidest alaealistele kohaldatud mõjutusvahendite ning nende täitmise järelevalve kohta. Järgnevalt viidi läbi struktureeritud küsitlus AK-i ning võrgustiku liikmete seas. Valimisse kuulusid AK liikmed, maakonna lastekaitsespetsialistid, sotsiaaltöötajad, lastega tegelevad politseiametnikud, psühholoogid. Küsimustikule vastas 17 inimest. Küsimustikus käsitleti mõjutusvahendite kohaldamist AK-s ning nende efektiivsust, võrgustiku koostööd ning ettepanekute tegemist AK-i ja võrgustiku koostöö parandamiseks alaealise ja lapsevanemaga alaealisest õigusrikkuja parimaks mõjutamiseks.

Empiirilisest uuringust selgus, et võrreldava perioodi jooksul on Järva maakonnas alaealiste poolt toime pandud süütegude arv vähenenud 23%. Järva Maavalitsuse AK-i saadetud alaealiste arv on võrreldes 2007. aastaga kaks korda vähenenud. Enamus komisjoni saadetutest alaealistest on 14-18-aastasena toime pannud väärteo ning neid on eelnevalt politsei poolt väärteomenetluse korras karistatud korduvalt rahatrahviga.

Alaealistele on AK-is mõjutusvahenditest kohaldatud enam hoiatust, ÜKT-d, spetsialisti juurde vestlusele suunamist ja koolikorralduslikke mõjutusvahendeid. Mõjutusvahendi kohaldamisel on arvestatud alaealise isikut, tema tegu, pere tausta ning mõjutusvahendite mõjusust.

Lõputöös püstitatud uurimisküsimus sai uuringu käigus vastuse, et ebatõhusa võrgustikutöö tõttu ei kohaldata alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahenditest vähem vestlusele suunamist spetsialistide juurde ega ÜKT-d, kuna neid peetakse mõjusamateks mõjutusvahenditeks. Seevastu peaaegu üldse ei kohaldata käendust ega sotsiaalprogrammidesse suunamist, kuna ei ole suudetud leida sobivaid käendajaid ning puuduvad vastavad sotsiaalprogrammid.

Selleks, et kohaldada alaealistele mõjutusvahendina käendust, on vaja leida sellised inimesed, kes vabatahtlikult oleksid nõus alaealise käitumist kontrollima ja vajadusel abistama. Lõputöö autor teeb ettepaneku, et Järva Maavalitsuse poolt loodaks juhtumikorraldaja ametikoht AK-i juurde, mida on juba 2007. aastast planeeritud „Komisjoni arengukavas”, kuid ei ole käesolevaks ajaks loodud. Juhtumikorraldaja ülesanded dubleeriks käendaja ülesandeid, seega ei oleks käendajaid eraldi enam vaja.

Sotsiaalprogrammide läbiviimiseks tuleb üle vaadata maakonnas olevad võimalused. Lõputöö käigus selgus, et Järvemaal on koolitatud koolipsühholoogid, kes võivad läbi viia ALT- programmi 7.- 9. klassi õpilastele, kellel on probleeme vägivallaga. Samuti tuleks AK-l toetada KOV-te ja MTÜ-de poolt algatatud noorte- ja sotsiaaltööprogramme, kuhu alaealisi saaks suunata sotsiaalsete oskuste parandamiseks.

Uurimustöö käigus selgus, et alaealiste õigusrikkumiste ennetamisel ei tee võrgustikuliikmed omavahel järjepidevat koostööd. Politseiametnikud, kes on olulised võrgustikuliikmed, karistavad alaealisi õigusrikkumise toimepanemisel väärteokorras rahatrahviga ning ei leita võimalusi alaealise parimaks mõjutamiseks järgnevate õigusrikkumiste ärahoidmiseks. Ettepanekuks on politseiametnike poolt väärteomenetluse käigus analüüsida alaealise varasemaid süütegusid ning teha tõhusamat koostööd KOV-e lastekaitse- või sotsiaaltööspetsialistiga otsustamaks õigusrikkumise materjalide üleandmist AK-le mõjutusvahendite kohaldamiseks järgnevate õigusrikkumiste ennetamiseks.

Võrgustiku paremaks koostöökaks korraldada koostööseminare AK-i ja võrgustiku spetsialistide vahel, toonitamaks võrgustikutöö olulisust liikmetele ning kaardistades pidevalt olemasolevat võrgustikku. Samuti tuleb teha järjepidevat ja süsteemset tööd peredega. Selleks arendada võrgustiku koostööd ning tegeleda peredega varakult probleemide ilmnemisel, kindlasti peale AK-i istungit ja mõjutusvahendi kohaldamist. Vanematele korraldada koolitusi laste kasvatamise ja sotsiaalsete oskuste arendamise teemadel.

Lõputöö käigus selgus, et suurem probleem AK-i ja võrgustikutöös on mõjutusvahendite kohaldamise üle puuduv järjepidev järelevalve. Kuna alaealise elus midagi ei muutu, siis soodustab see korduvate õigusrikkumiste toime panemist ja seega ei ole AK-is tehtud töö mõjuv. AK-i sekretäril tuleb teha järjepidevat järelevalvet mõjutusvahendite täitmise üle.

Antud lõputööst võib edasi arendada uuringu, mille tulemusena saadakse ülevaade alaealistele kohaldatud mõjutusvahendite täitmisest.

SUMMARY

The topic of the present thesis is “The Practice of the Juvenile Committee of Järva County Government and its relation to the work of the area network in years 2007- 2010”. This thesis is presented on 54 pages, in Estonian language.

The subject matter is topical because the proper functioning of the network is relevant in order to prevent the offences committed by minors, and it is considered of national importance. Since the cooperation between the Juvenile Committee and the network has not been studied before, the subject of research is novel.

The aim of this thesis is to analyse Järva County Government’s Juvenile Committee practice in applying the sanctions during the years 2007.- 2010. and to present the trends of most frequently used sanctions and the relation of this to the network.

The research question presented in this thesis: Are interviews with specialists, probations, participation in social programs or community work used less as a sanction for juvenile offenders due to dysfunctional network actions?

The process of research consisted of analyzing the offences committed by minors in Järva County, sanctions applied to minors reported to the Juvenile Committee and network functioning. For the aforementioned analysis, a research in two parts was conducted, using qualitative data collecting method. First, the statistics on Juvenile offenders were analysed and an analysis of Järva County Government’s Juvenile Committee’s session minutes and annual reports was conducted. Second, a structured questionnaire was compiled and presented to the Järva County Government’s Juvenile Committee and its network members. The questionnaire was answered by 17 people. The questionnaire included applying sanctions in the Juvenile Committee and their effectiveness, the cooperation of the network and suggestions to influence Juvenile Committee and network. Next, the qualitative text analysis was conducted.

This thesis presents an answer to the research question presented and suggestions for better sanctioning of Juvenile offenders through the functioning network were made. It is possible to pursue a further research from this thesis, giving an overview of the effectiveness of sanctions used on minors.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alaealise mõjutusvahendite seadus, 28.01.1998, jõustunud 01.09.1998- RT I 1998, 17, 264...RT I 2010, 41, 240

Alaealise mõjutusvahendite seadusest tulenevate õigusaktide kehtestamine, vastu võetud Sotsiaalministri määrusega 31.07.1998 nr 44, jõustunud 14.08.1998-RTL 1998, 250, 1037...RTL 2002, 10, 102

Alaealiste komisjoni isikkoosseisu nimetamine, Ambla Vallavalitsuse käskkiri 26.01.2006 nr 20.2-1/1

Alaealiste komisjoni moodustamine, Järva maavanema korraldus 03.02.1999.a nr 159, (Kehtetu)

Alaealiste komisjoni põhimääruse kinnitamine, vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrusega 22.09.1998 nr 207, jõustunud 01.06.2002- RT I 1998, 85,1391

Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava aastateks 2007-2009, Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud 26.10.2006 korraldusega nr 592, kättesaadav Justiitsministeeriumi kodulehelt <www.just.ee/25719> (19.03.2011)

Albu valla alaealiste komisjoni moodustamine, Albu Vallavalitsuse korraldus 01.10.2003.a nr 249

Eesti Noorsootöö Keskus, „Alaealiste komisjonide 2001. aasta tegevuse analüüs”, (2002), kättesaadav Eesti Noorsootöö Keskuse kodulehelt <www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20anal%C3%BC%C3%BCs%202001.pdf> (22.03.2011)

Eesti Noorsootöö Keskus, „Alaealiste komisjonide 2010.a. analüüs”, (2011), kättesaadav Eesti Noorsootöö Keskuse kodulehelt <www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid.%202010.pdf> (19.03.2011)

Eesti Noorsootöökeskuse ja Järva Maavalitsuse vaheline koostööleping nr. 6/3.1-19/10 LISA 5, „Järva maakonna alaealiste komisjoni 2010. aasta tegevusaruanne”, kinnitatud Järva maavanema poolt 14.01.2011

Eesti NSV Kriminaalkodeks, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus 06.01.1961, jõustunud 01.04.1961, (kehtetu)

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, 01.01.1993.a- RT 1992, 28, 370...RT I 2010, 41, 240

- Eesti Vabariigi põhiseadus, 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992- RT 1992, 26, 349...RT I 2007, 33, 210
- EUCPN, „Annual Report of activities in 2010”, (2011), <www.eucpn.org.uk/key-papers/index.asp> (19.03.2011)
- Ginter, J., Saarsoo, H. ja Sootak, J., *Alaealiste õigusrikkumised: kriminaalõiguslik, menetuslik ja kriminoloogiline aspekt* (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2000)
- Haldusõiguserikkumise seadustik, 18.07.1992, jõustunud 01.08.1992- RT 1992, 29,396...RT I 2002, 64, 391, (kehtetu)
- Vabariigi Valitsuse ajutine määrus riigi hoolekandekooli kohta, (1924), kättesaadav Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt <www.hm.ee/Haridusseadused-1918-1940/hsscan/1932%20hoolekandekool.pdf> (17.03.2011)
- Hoolekande seadus, RT 1925, 120/121,80, <www.hot.ee/seadustekogu/skvii-2-1.html> (17.03.2011)
- Innes, M., *Understanding social control: deviance, crime and social order* (Maidenhead: Open Univerity Press, 2003)
- Justiitsministeerium, „Rahvusvaheline koostöö” (2010), <www.kuriteoennetus.ee/35844> (24.03.2011)
- Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni kuriteoennetusliku tegevuse arengukava aastateks 2008-2011, Kinnitatud Järva maavanema 20.11.2007 korraldusega nr 1031, kättesaadav Järvamaa kodulehelt <www.jarva.ee/index.php?page=151&> (09.02.2011)
- Kadari, H., *Nõukogude kriminaalõigus, Üldosa* (Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963)
- Karistusseadustik¹, 06.06.2001, jõustunud 01.09.2002- RT I 2001, 61, 364...RT I 11.03.2011, 1
- Kasemets, L. ja Ilves, R., „Uuring alaealiste probleemkäitumisest ja alaealiste komisjonide tegevusest” (Tallinn: MindPark, 2006)
- Klefbeck, J. ja Ogden, T., *Laps ja võrgustikutöö* (Tartu, 2001)
- Koolmeister, I., Kangur, A., Lind, S., Pajula, E., Ploom, T. ja Sirk, I, *Väärteomenetluse seadustik.: Kommenteeritud väljaanne* (Tallinn: Kirjastus Juura, 2007).
- Korp, E. ja Rääk, R., *Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses* (Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, 2004)

- Korp, E., Leppiman, A., Meres, T. ja Vaher, A., *Laps- elu, probleemid ja lahendused* (Tallinn, 2002)
- Korrariikkumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhendi kinnitamine „Korrariikkumise toime pannud või abi vajavate laste kohtlemise juhend”, Politsei- ja Piirivalveamet, peadirektori käskkiri nr 265, 15.06.2010
- Kriminaalkoodeks, 07.05.1992, jõustunud 01.06.1992- RT 1992, 20, 287 ja 288, (kehtetu)
- Kriminaalmenetluse seadustik, 12.02.2003, jõustunud 01.07.2004- RT I 2003, 27, 166...RT I, 21.12.2010,1
- Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine, 09.06.2010, jõustunud 16.06.2010- RT III 2010, 26, 51
- Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine, 21.10.2003, jõustunud 23.10.2003- RTI, 31.10.2003, 67, 457
- Kõits, K., „Alaealiste asjade komisjoni areng NSV Liidus”, diplomitöö, Tartu Riiklik Ülikooli õigusteaduskond (1983)
- Laane, E. ja Laane, K., *Teavet probleemkäitumiste ennetustööks* (Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing, 1999)
- Lapse õiguste konventsioon, 26.09.1991, jõustunud 20.11.1991- RT II 1996, 16, 56
- Little, M. and Mount. K., *Prevention and Early Intervention with Children in Need* (Cambridge, 1999)
- McCord, J., Widom, C.P. and Crowell, N.A., *Juvenile crime, juvenile justice: panel on juvenile crime: prevention, treatment, and control* (Washington, 2001)
- Perekonnaseadus, 18.11.2009, jõustunud 01.07.2010-RT I 2009, 60,395...RT I 21.12.2010,4
- Popova, A. ja Jaanimägi, H., *Alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) tõlgendused ja raamistik* (Tallinn, 2006).
- Pruuden, S., „Võitlusest alaealiste hooldumatusega”, magistratöö, Tartu Ülikooli filosoofia teaduskond (1935)
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 09.06.2010, jõustunud 01.09.2010-RT I 2010, 41, 240
- Rakaselg, J., „Alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemi areng Eestis 1918-2007”, bakalaureusetöö, Tartu Ülikooli Haridusteaduskond (2007)

- Rannala, I.-E., Tiko, A. ja Rohtla, A., *Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides* (Tallinn: Justiitsministeerium, 2006), kättesaadav Justiitsministeeriumi kodulehelt <www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=23249/alaealised28-06-2006.pdf> (26.03.2011)
- Saarsoo, H., „Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid”, 3 *Juridica* (1995), nr 10, 428-429
- Sootak, J. ja Pikamäe, P., *Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne* (Tallinn: Kirjastus Juura 2004), 2
- Sotsiaalhoolekande seadus, 08.02.1995, jõustunud 01.04.1995-RT I 1995, 21, 323...RT I 03.03.2011, 3
- Svensson, R., *Social control and socialisation: the role of morality as a social mechanism in adolescent deviant behaviour* (Stockholm, 2004).
- Väärteomenetluse seadustik, 22.05.2002, jõustunud 01.09.2002- RT I 2002, 50, 313...RT I 2010, 44, 258
- Ühistranspordiseadus, 26.01.2000, jõustunud 01.10.2000- RT I 2000, 10,58...RT I, 31.12.2010,3

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Ülevaade 7-18-aastaste alaealiste süüteo asjade menetlusest ja AK-i suunamisest lk 13

Tabel 2. Spetsialistide ja politseiametnike poolt nimetatud mõjutusvahendid _____ lk 30

Joonis 1. Võrgustiku struktuur _____ lk 20

Joonis 2. Järva Maavalitsuse AK-i võrgustiku struktuur _____ lk 22

Joonis 3. Järva Maavalitsuse AK-i esitajad _____ lk 25

Joonis 4. Järva Maavalitsuse AK-le taotluste saadetud alaealiste õigusrikkumised _____ lk 25

Joonis 5. Alaealiste poolt toime pandud väärteod ning AK-i suunatud 14-18-aastased _____ lk 26

Joonis 6. Alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumised Järva maakonnas _____ lk 26

Joonis 7. Järva Maavalitsuse AK-i istungid _____ lk 27

Joonis 8. Ülevaade alaealistele kohaldatud mõjutusvahenditest _____ lk 27

LISA 1. ALAEALISTE ÕIGUSRIKKUJATE KOHTLEMISMUDELID

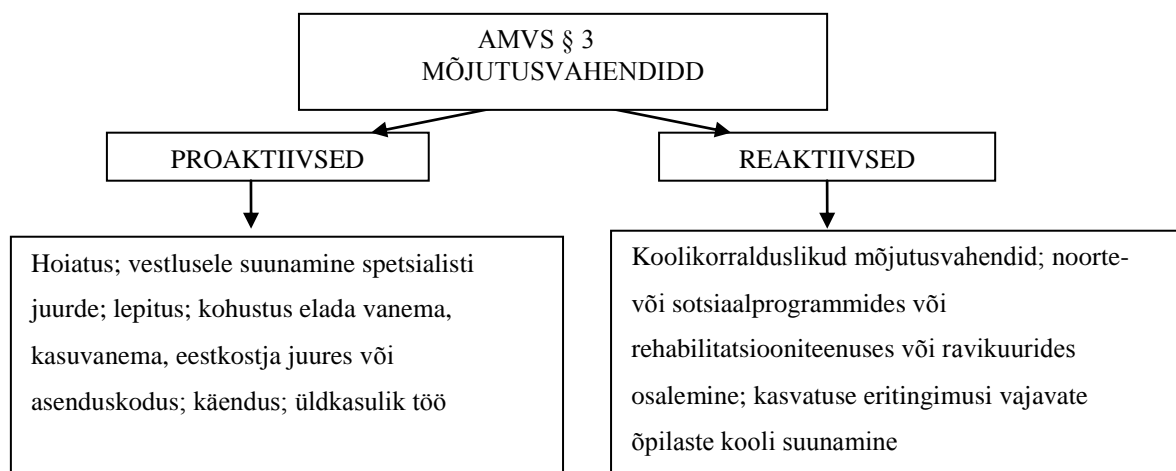
Mudel	Laste hoolekande mudel	Korporatiivne mudel	Modifitseeritud õigusmudel	Õigusmudel	Kuritegevuse kontrollimise mudel
Põhitähelepanu	Lapse v noore elukorraldus; isiksuseomadustel olevad puudused	Lapse v noore elukorraldus	Lapse heaolu vajadus; elukeskkonna vajakajäämised	Eesmärk kaitsta isikut õigussüsteemi sattumise eest; tagada seadustele vastav kohtlemine õigussüsteemis	Karistamise abiga tagatakse ühiskonna turvalisus
Teenused	Teenused läbi õigussüsteemi v spetsialiseerunud vaimse tervise v sotsiaalteenuste pakkujate	Vastutavad nii õiguskaitseüsteem kui ka hoolekande, tervishoiu ja psühhiaatriliste teenuste pakkujad	Teenused tulevad õigussüsteemist ning vahendid eesmärgi täitmiseks suunatakse õigussüsteemi.	Rehabilitatsioon määravaks teatud juhtudel, kuid peamiselt rõhutatakse karistamisel isiku isiklikku vastutust; sotsiaalprogrammides osalemine vabatahtlik	Seadusliku kohtupidamise tagamine ja seadustele vastav formaalne protsess, mille käigus ei pöörata tähelepanu isiksuslikele omadustele.

LISA 2. ALAEALISTE KOHTLEMISE VÕRDLUS PERIOODITI

	Kohtlemismudel	Süüvõimelisuse iga	Sekkumis-institutsioonid	Meetmed, mõjutusvahendid	Sanktsioonid
1918-1940	Hoolekandemudeli järgimine	10 a; alates 1929.a 12 a	KOV; kohtud	Nõuandja määramine lapsele ja ta kasvatajale; Nõuandja määramine raseduse ajal emale; hoolekandekool; abikool; parandusmaja	Vastutusliku valve alla andmine; parandusmajja suunamine; vangistus (ka tingimisi)
1940-1991	Kombineeritud mudelid-keskendumine karistusele, kuid kasutatakse ka abistamist ja igakülgselt toetamist	Üldine iga 14.a, raskemate kuritegude puhul 12. a; alates 1961.a üldine iga 16.a, raskemate kuritegude puhul 14.a	Miilitsa lasteatoad (AAI, ajutised kinnipidamiskohad), AAK; kohtud; ametiühingu komiteed; lastevanemate komiteed	vabandamise kohustus; hoiatus, noomitus; kahju hüvitamine; rahatrahv; vanemate järelevalve alla andmine; käendus; ravikasvatusasutus ⁸⁸ ; erikasvatusasutus	AAK-de poolt alates 1962.a. vanemate vastutus-ühiskondlik laitus, lapse poolt tekitatud kahju hüvitamine, rahatrahv; kohtu poolt -vanemlike õiguste äravõtmine; vangistus

⁸⁸Alates ENSV KrK kehtestamisest e 1961. aastast ei suudetud Eestis luua ravikasvatusasutust vaimse arengupeetusega õiguserikkujatele. Saarsoo, „Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid”, *supra nota 26*, lk 428.

LISA 3. PROAKTIIVSED JA REAKTIIVSED MÕJUTUSVAHENDID

LISA 4. KÜSITLUS ALAEALISTE KOMISJONI JA VÕRGUSTIKU LIIKMETELE

Hea vastaja!

Olen Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledži tudeng Marju Tamsalu ning palun Teie abi lõputöö, teemal „Järva Maavalitsuse alaealiste komisjoni 2007- 2010 praktika ja selle seos piirkonna võrgustikutööga aastatel 2007- 2010”, tegemisel.

Lõputöö eesmärk on analüüsida 2007.- 2010.a Järva Maavalitsuse Alaealiste komisjoni praktikat mõjutusvahendite kohaldamisel, tuua välja tendentsid enamkasutatavatest mõjutusvahenditest ja nende rakendamise seotusest võrgustikutööga.

Töötan Paide politseijaoskonnas noorsoopolitseiametnikuna ning töö eesmärk on kasutada saadud tulemusi oma igapäevatoos alaealistega ja teha ettepanekud alaealisest õiguserikkuja parimaks mõjutamiseks.

Pöördun Teie poole palvega vastata järgmistele küsimustele ja olen Teile väga tänulik, kui leiate aega vastata põhjalikult, lisada sinna omapoolseid mõtteid, arvamusi.

1. Kellena Te töötate ja kui kaua olete sellel ametikohal töötanud?
2. Nimetage milliseid alaealistele kohaldatavaid mõjutusvahendeid Te teate?
3. Milliseid tegureid Teie arvates arvestatakse alaealisele mõjutusvahendite määramisel?
4. Milline on Teie arvates mõjusaim mõjutusvahend, mida alaealistele kohaldatakse? Miks?
5. Milline mõjutusvahend Teie arvates ei suuda mõjutada alaealist? Miks?
6. Kas on selliseid mõjutusvahendeid, mis on küll mõjusad, kuid mingil põhjusel ei ole võimalik Järvemaal kohaldada? Mis põhjusel?
7. Kuidas olete seotud võrgustikuga?
8. Kuidas hindate alaealiste komisjoni koostööd võrgustikuga?
9. Kes võiks Teie arvates veel kuuluda koostöövõrgustikku?
10. Kuidas hindate alaealiste komisjoni ja võrgustiku koostööd lapsevanematega?
11. Mida Teie arvates ootavad lapsevanemad alaealiste komisjonilt ja võrgustikult?
12. Kuidas saaks Teie arvates parandada alaealiste komisjoni ja võrgustiku koostööd lapsevanemaga?
13. Millised on Teie ettepanekud, et muuta alaealiste komisjoni ja võrgustiku koostööd alaealise ja lapsevanemaga tõhusamaks ning tulemuslikumaks?

Aitäh põhjalike vastuste eest!